בצלם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים (ע.ר.)

"بتسيلم" مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة

B'TSELEM - The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

דף מידע יוני 1999

במורד הסיפוח

הפרת זכויות אדם כתוצאה מהקמת התנחלות מעלה אדומים והרחבתה

רחוב עמק רפאים 43 (קומה שניה), ירושלים 93141

טלפון 02/5617271, פקס' 02/5610756

شارع عيمك رفائيم ٤٣ (الطابق الثاني)، القدس ٩٣١٤١،

تلفون ٠٢-٥٦١٧٢٧١. فاكس ٠٢-٥٦١٠٧٥٦.

43 Emek Refaim St. (Second Floor), Jerusalem 93141

Tel. 02/5617271, Fax. 02/5610756

e-mail: mail@btselem.org

http://www.btselem.org

בצלם

דף מידע יוני 1999

במורד הסיפוח

הפרת זכויות אדם כתוצאה מהקמת התנחלות מעלה אדומים והרחבתה

__בצלם__ הוא ארגון זכויות אדם עצמאי שהוקם בשנת 1989 במטרה לתעד את הפרות זכויות האדם בשטחים ולהביאן לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב. ממצאי __בצלם__ מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות רשמיים, עתונות. ונתוני ארגוני זכויות אדם ישראליים, פלסטיניים ובינלאומיים.

תחקיר וכתיבה: יובל גינבר
עריכה: נעמה כרמי
עבודת שטח: נג'יב אבו רקייה, מרווה ג'בארה-טיבי, יובל גינבר
עריכה גראפית: דינה שר

בשער ובעמ' 4: מעלה אדומים 1997. צילום: אלכס ליבק

__בצלם__ מבקש להודות לאישים ולגופים הבאים: עו"ד שלמה לקר; עו"ד אביגדור פלדמן; עו"ד מיכאל ספרד, אדריכל שמואל גרואג; מועצה כפרית אבו דיס; מועצה כפרית אל-עייזריה; מרכז אל-קודס לזכויות האדם; ליאור יבנה; עו"ד נטע עמר מהאגודה לזכויות האזרח בישראל, LAW.

ISSN 0792-4003

"ויהי אחר הדברים האלה כרם היה לנבות היזרעאלי אשר ביזרעאל אצל היכל אחאב מלך שמרון. וידבר אחאב אל נבות לאמר תנה לי את כרמך ויהי לי לגן ירק כי הוא קרוב אצל ביתי ואתנה לך תחתיו כרם טוב ממנו אם טוב בעיניך אתנה-לך כסף מחיר זה. ויאמר נבות אל אחאב חלילה לי מה' מתתי את נחלת אבתי לך".

(מלכים א', כ"א, א'-ג').

מבוא

דו"ח זה בא להצביע על הפרות זכויות האדם הנובעות מהקמת התנחלויות בשטחים כבושים ועל השלכותיהן על התושבים הפלסטינים, וזאת באמצעות תיאור הקמתה והרחבתה של הגדולה בהתנחלויות, מעלה אדומים.

התנחלות מעלה אדומים, שהוקמה ב-1975, מונה כיום כ-25,000 תושבים ותנופת הפיתוח וההתיישבות בה נמשכת. ההתנחלות נהנית מהטבות ממשלתיות, כגון הקלות במיסוי ומשכנתאות נוחות, בהיותה מוגדרת איזור פיתוח א'. בהתנחלות אזור תעשייה גדול ותושביה נהנים מאיכות חיים גבוהה, מתשתית מודרנית, מגנים ירוקים, ממוסדות חינוך ותרבות מפותחים, ומשורה ארוכה של שירותים ומוסדות אחרים, שהוקמו לרווחת התושבים והמתנחלים הישראלים באיזור.

אלא שכל זה הוא רק חלק מהסיפור.

האזור בו הוקמה והורחבה התנחלות מעלה אדומים אינו בשטחה הריבוני של מדינת ישראל אלא בגדה המערבית, בשטח כבוש. האנשים שהתיישבו בה אינם אנשי המקום או האזור, אלא אזרחי ישראל, המדינה הכובשת. השטחים שנתפסו הם אדמות הכפרים אבו דיס, אל-עייזריה, אל-עיסאווייה, א-טור וענאתא. בחלק מהאדמות גם התגוררו אנשי השבטים הבדווים ג'האלין וסוואחרה.

עבור יישובים אלה ותושביהם הפלסטינים לא בישרה הקמת ההתנחלות תנופת פיתוח או הזדמנות למגורים נוחים, לאיכות חיים גבוהה ולהקלות מס. התנחלות מעלה אדומים, עבורם, פירושה אובדן אדמות ששימשו למרעה ולחקלאות, ולמעשה אובדן אורח החיים החקלאי. התנחלות מעלה אדומים שללה מאותם כפרים את העתודה הקרקעית גם לצורכי מגורים, תעשייה ומוסדות ציבור. ההתנחלות — על כל ה"שירותים האזוריים" שהיא מציעה — סגורה לתושבי האזור הפלסטינים, להוציא אלה הזוכים בהיתר מיוחד, אשר מוגבל לשהייה לצורכי עבודה בלבד. הבדווים שגרו במקום איבדו גם את בתיהם ואת מקום מגוריהם, וגורשו מהאזור באיומים או בכוח פיסי ממש.

דו"ח זה יתאר את הצד הזה של התמונה, תוך בחינת מדיניותה של מדינת ישראל, על זרועותיה השונות, לאור הוראות המשפט הבינלאומי. בדו"ח יתואר מצבם של היישובים הפלסטיניים באזור לפני הפקעות האדמות לצורך הקמת ההתנחלות ואחריהן, כמו גם תהליך ההפקעות עצמו. הדו"ח יסקור את החקיקה הישראלית — האזרחית והצבאית — שאיפשרה הקמת התנחלויות, ובהדרגה את סיפוחן. פרק נפרד יעסוק בגורלו של שבט הג'האלין, שהרחבת התנחלות מעלה אדומים לוותה בגירושו מאזור המחייה שלו. כמו כן יתאר הדו"ח וינתח את תוכנית ההרחבה של התנחלות מעלה אדומים ואת משמעותה. מסקנות הדו"ח מובאות בסופו.

1. האזור, התושבים, הקרקעות והשימוש בהן עד 1967

התנחלות מעלה אדומים הוקמה על כביש ירושלים-יריחו כ"מחנה עבודה" בחורף 1975. במקום התיישבו תחילה 23 משפחות,[1] עבורם נבנו בתי מגורים בסמוך לאזור תעשייה שהוקם במקום כשנה לפני כן.[2] ב-1979 הוציא המפקד הצבאי של הגדה המערבית צו המורה על הקמת מועצה מקומית בהתנחלות.[3] מספר המתנחלים במעלה אדומים עלה בקצב מהיר, "בעזרת הזרמה מסיבית של משאבים" ממשלתיים.[4] באוקטובר 1992 היא היתה להתנחלות הראשונה שהוכרזה עיר.

כיום מונה התנחלות מעלה אדומים כ-25,000 תושבים, ותנופת הפיתוח וההתיישבות בה נמשכת.[5] ההתנחלות נהנית מהטבות ממשלתיות, כגון הקלות במיסוי ומשכנתאות נוחות, בהיותה מוגדרת אזור פיתוח א'.[6]

בהתנחלות מוסדות חינוך ותרבות, אזור תעשייה גדול ושורה ארוכה של מוסדות ציבור לרווחת התושבים והמתנחלים הישראלים באזור. במעלה אדומים אין בעיית אבטלה.[7]

תכנית להרחבה מאסיווית של הבנייה בהתנחלות כבר אושרה, אך עדיין לא הוחל ביישומה. בתכנית מפורטת הרחבה נוספת של שטחי המגורים, הקמת אזור מלונות, ועוד. עם זאת, נמשכת הבנייה באזורים אחרים בהתנחלות בקצב מהיר. בתחילת השנה מסר עיתון הארץ כי משרד השיכון מתכנן לבנות בהתנחלות 4,478 יחידות דיור.[8] על פי עיריית מעלה אדומים, אמורה אוכלוסיית ההתנחלות להגיע לכ-45,000 נפש בעוד כמה שנים.[9]

התנחלות מעלה אדומים הוקמה, כאמור, על אדמתם של הכפרים אבו דיס, הכפר ענאתה, אל-עייזריה, א-טור ואל-עיסאווייה.[10] אדמות אלה שימשו את הכפרים ותושביהם לחקלאות, למרעה וכרזרווה לפיתוח הכפרים ולהתרחבותם.

האדמות החקלאיות של כפרים אלה השתרעו מגבול ירושלים במערב ועד אל-ח'אן אל-אחמר, בואכה ים המלח, במזרח. משטר העיבוד היה על פי הבעלות, כלומר, כל משפחה עיבדה את השטח שבבעלותה.[11]

---

1. ר' אתר האינטרנט של עיריית מעלה אדומים, http://www.jr.co.il/ma/ma-hist.htm
2. עיריית מעלה אדומים, **מעלה אדומים: פרופיל העיר 1998**, ע' 8.
3. **צו בדבר ניהול מעלה אדומים (יהודה והשומרון) (מס' 788) תשל"ט-1979**. כמו כן הוצא צו בדבר תקנון ניהול המועצה. ב-1981 הוחלף צו זה בצו כללי לניהול המועצות המקומיות היהודיות גדה המערבית, **צו בדבר ניהול מועצות מקומיות (יהודה והשומרון) (מס' 892), תשמ"א-1981**
4. **מעלה אדומים: פרופיל העיר 1998**, ע' 6.
5. **שם**, ע' 1.
6. **שם**, ע' 9.
7. **שם**, ע' 9.
8. **הארץ**, 9.1.98.
9. **שם**, ע' 1.
10. הביטוי "אדמות הכפרים" שגור גם בפי מתכנני ההתנחלות והרחבתה, אף כי אלה אינם מכירים, כמובן, בבעלות הכפרים או תושביהם על הקרקעות. ר' למשל: המנהל האזרחי לאזור יהודה ושומרון, מרחב תכנון מקומי מעלה אדומים, **תכנית מתאר מקומית מס. 420/4**, ינואר 1995 [להלן: **תכנית ההרחבה**], ס' 1.1.6.
11. חברת ערבטק-ג'ורדאנה, **פרוייקט אל-קודס, שלב ראשון: מחקר אזורי**, ראמאללה, 28.5.96 [בערבית. להלן: **פרוייקט אל-קודס**], ע' 31. ור' גם: Shaul Ephraim Cohen, *The Politics of Planting: Israeli-Palestinian Competition of Land in the Jerusalem Periphery*, Chicago, University of Chicago Press, 1993, p. 179. [להלן: כהן, **הפוליטיקה של הנטיעות**].

בשל היעדר מערכות מודרניות של השקיה ועיבוד, היתה החקלאות רובה ככולה חקלאות בעל, כלומר זו המבוססת על מי גשמים בלבד. כמות הגשמים המועטה באזור, של כ-300 מ"מ לשנה,[12] איפשרה עיבוד מצומצם יחסית. בשל כך שימשו רוב השטחים למרעה, ורק מיעוטם לגידול יבולים.

כך לדוגמא, תיאר ראש המועצה המקומית אבו דיס, סאלח אבו הילאל, את החיים בכפר לפני 1967 בעדותו ל**בצלם**:[13]

> התושבים חילקו את האדמות ביניהם. לכל משפחה היו מעט אדמות. היו לכפר בסך-הכול כ-50 קילומטר מרובע של אדמות. האדמות השתרעו עד ים המלח.

כמעט כל האדמות היו בשימוש — כמרעה או כעיבוד (בעיקר חיטה ושעורה). העיבוד היה פרימיטיווי. היכן שאפשר היה להכניס טרקטור — הכניסו, והיכן שלא — השתמשו למרעה. הכול היה עיבודי חורף.

אבו דיס היו מפורסמים בגידול בהמות, רובן המכריע כבשים. הרועים היו יורדים לעמק הירדן בחורף, וחוזרים הנה בקיץ.

גם עם תהליכי האורבניזציה ונהירת צעירים פלסטינים לעבודה במדינות המפרץ, שהחלו עוד בשנות השישים, המשיכו החקלאות והמרעה לשמש מקור פרנסה עיקרי למשפחות רבות, ולאחרות מקור פרנסה משני, שמנע חרפת רעב בעת משבר.

---

12. **שם**, ע' 168.
13. בעדות שנגבתה בידי יובל גינבר באבו דיס ב-17.6.98.

1. האזור, התושבים, הקרקעות והשימוש בהן עד 1967

התנחלות מעלה אדומים הוקמה על כביש ירושלים-ירחו כ"מחנה עבודה" בחורף 1975. במקום התיישבו תחילה 23 משפחות,[1] עבורם נבנו בתי מגורים בסמוך לאזור תעשייה שהוקם במקום כשנה לפני כן.[2] ב-1979 הוציא המפקד הצבאי של הגדה המערבית צו המורה על הקמת מועצה מקומית בהתנחלות.[3] מספר המתנחלים במעלה אדומים עלה בקצב מהיר, "בעזרת הזרמה מסיבית של משאבים" ממשלתיים.[4] באוקטובר 1992 היא היתה להתנחלות הראשונה שהוכרזה עיר.

כיום מונה התנחלות מעלה אדומים כ-25,000 תושבים, ותנופת הפיתוח וההתיישבות בה נמשכת.[5] ההתנחלות נהנית מהטבות ממשלתיות, כגון הקלות במיסוי ומשכנתאות נוחות, בהיותה מוגדרת אזור פיתוח א'.[6]

בהתנחלות מוסדות חינוך ותרבות, אזור תעשייה גדול ושורה ארוכה של מוסדות ציבור לרווחת התושבים והמתנחלים הישראלים באזור. במעלה אדומים אין בעיית אבטלה.[7]

תכנית להרחבה מאסיווית של הבנייה בהתנחלות כבר אושרה, אך עדיין לא הוחל ביישומה. בתכנית מפורטת הרחבה נוספת של שטחי המגורים, הקמת אזור מלונות, ועוד. עם זאת, נמשכת הבנייה באזורים אחרים בהתנחלות בקצב מהיר. בתחילת השנה מסר עיתון הארץ כי משרד השיכון מתכנן לבנות בהתנחלות 4,478 יחידות דיור.[8] על פי עיריית מעלה אדומים, אמורה אוכלוסיית ההתנחלות להגיע לכ-45,000 נפש בעוד כמה שנים.[9]

התנחלות מעלה אדומים הוקמה, כאמור, על אדמתם של הכפרים אבו דיס, הכפר ענאתה, אל-עייזריה, א-טור ואל-עיסאווייה.[10] אדמות אלה שימשו את הכפרים ותושביהם לחקלאות, למרעה וכרזרווה לפיתוח הכפרים ולהתרחבותם.

האדמות החקלאיות של כפרים אלה השתרעו מגבול ירושלים במערב ועד אל-ח'אן אל-אחמר, בואכה ים המלח, במזרח. משטר העיבוד היה על פי הבעלות, כלומר, כל משפחה עיבדה את השטח שבבעלותה.[11]

---

1. ר' אתר האינטרנט של עיריית מעלה אדומים, http://www.jr.co.il/ma/ma-hist.htm.
2. עיריית מעלה אדומים, **מעלה אדומים: פרופיל העיר 1998**, ע' 8.
3. **צו בדבר ניהול מעלה אדומים (יהודה והשומרון) (מס' 788) תשל"ט-1979**. כמו כן הוצא צו בדבר תקנון ניהול המועצה. ב-1981 הוחלף צו זה בצו כללי לניהול המועצות המקומיות היהודיות גדה המערבית, **צו בדבר ניהול מועצות מקומיות (יהודה והשומרון) (מס' 892), תשמ"א-1981**.
4. **מעלה אדומים: פרופיל העיר 1998**, ע' 6.
5. **שם**, ע' 1.
6. **שם**, ע' 9.
7. **שם**, ע' 9.
8. **הארץ**, 9.1.98.
9. **שם**, ע' 1.
10. הביטוי "אדמות הכפרים" שגור גם בפי מתכנני ההתנחלות והרחבתה, אף כי אלה אינם מכירים, כמובן, בבעלות הכפרים או תושביהם על הקרקעות. ר' למשל: המנהל האזרחי לאזור יהודה ושומרון, מרחב תכנון מקומי מעלה אדומים, **תכנית מתאר מקומית מס. 420/4**, ינואר 1995 [להלן: **תכנית ההרחבה**], ס' 1.1.6.
11. חברת ערבטק-ג'ורדאנה, **פרוייקט אל-קודס, שלב ראשון: מחקר אזורי**, ראמאללה, 28.5.96 [בערבית. להלן: **פרוייקט אל-קודס**], ע' 31. ור' גם: Shaul Ephraim Cohen, *The Politics of Planting: Israeli-Palestinian Competition of Land in the Jerusalem Periphery*. Chicago, University of Chicago Press, 1993, p. 179. [להלן: כהן, **הפוליטיקה של הנטיעות**].

בשל היעדר מערכות מודרניות של השקיה ועיבוד, היתה החקלאות רובה ככולה חקלאות בעל, כלומר זו המבוססת על מי גשמים בלבד. כמות הגשמים המועטה באזור, של כ-300 מ״מ לשנה,[12] איפשרה עיבוד מצומצם יחסית. בשל כך שימשו רוב השטחים למרעה, ורק מיעוטם לגידול יבולים.

כך לדוגמא, תיאר ראש המועצה המקומית אבו דיס, סאלח אבו הילאל, את החיים בכפר לפני *1967* בעדותו ל**בצלם**:[13]

> התושבים חילקו את האדמות ביניהם. לכל משפחה היו מעט אדמות. היו לכפר בסך-הכול כ-50 קילומטר מרובע של אדמות. האדמות השתרעו עד ים המלח.

כמעט כל האדמות היו בשימוש — כמרעה או כעיבוד (בעיקר חיטה ושעורה). העיבוד היה פרימיטיווי. היכן שאפשר היה להכניס טרקטור — הכניסו, והיכן שלא — השתמשו למרעה. הכול היה עיבודי חורף.

אבו דיס היו מפורסמים בגידול בהמות, רובן המכריע כבשים. הרועים היו יורדים לעמק הירדן בחורף, וחוזרים הנה בקיץ.

גם עם תהליכי האורבניזציה ונהירת צעירים פלסטינים לעבודה במדינות המפרץ, שהחלו עוד בשנות השישים, המשיכו החקלאות והמרעה לשמש מקור פרנסה עיקרי למשפחות רבות, ולאחרות מקור פרנסה משני, שמנע חרפת רעב בעת משבר.

---

12. **שם**, ע׳ 168.

13. בעדות שנגבתה בידי יובל גינבר באבו דיס ב-17.6.98.

2. הפקעת הקרקעות

כבר ב-1974, כאמור, הוקם אזור תעשייה אזרחי ישראלי בתוך השטח הכלול כיום בהתנחלות מעלה אדומים, והמתנחלים הראשונים התיישבו בו כשנה לאחר מכן.

על פי עיריית מעלה אדומים, "באוקטובר 1977 נערך סקר יסודי של כל האזור, 35,000 דונם אדמות מדינה."[14] השטח אותר, על פי אותו מקור, בהתאם לחמישה קריטריונים: גורמים קרקעיים; סביבתיים; תפקודיים; "זמינות קרקע לפיתוח: אדמות מדינה"; ועלויות פיתוח.[15]

הקרקעות עליהן שוכנת התנחלות מעלה אדומים הופקעו אפוא מבעליהן — תושבי הכפרים הפלסטיניים באזור בפרט והציבור הפלסטיני בכלל — בדרך של "הכרזה על קרקע כאדמת מדינה." מהקריטריונים על פיהם נבחר אתר ההתנחלות נעדרו צורכי החקלאות, הפיתוח או כל צורך אחר של בעלי הקרקע הפלסטינים, אם כפרטים ואם כציבור.

הליך הכרזת הקרקעות כ"אדמות מדינה" התרחש ברובו בשנות ה-80. עד תחילת שנות ה-90 סופחו קרקעות נוספות שהופקעו כ"אדמות מדינה" לתחום ההתנחלות, המשתרעת כיום על כ-53,000 דונם.

"הכרזה על קרקע כאדמת מדינה" נעשית בידי הממונה על הרכוש הממשלתי במינהל האזרחי, על פי בדיקה שעורכת המחלקה האזרחית בפרקליטות המדינה. זאת בהסתמך על פירוש שנותנים השלטונות הישראליים לחוק הקרקעות העות'מאני משנת 1855. נציג הממונה מודיע למוח'תארי הכפרים באזור על הכוונה להכריז על קרקע כ"אדמת מדינה", והתושבים רשאים לערער על ההחלטה בפני ועדת הערר הצבאית.[16]

הליך זה פגום מבחינות רבות, ובהן:

- הוא אינו מעוגן בחוק הירדני, שהצבא הכובש אמור ליישם;
- הוא עוקף את הליך רישום הקרקעות שבהוראות חוק זה, הליך שהמפקד הצבאי בגדה המערבית הקפיא (התלה, בלשון הצו) בעצמו ב-1968, ואשר לא חודש מאז, כלומר זה שלושים שנה;[17]
- הוא נשען על מניפולציה של החוק — בעיקר זה העות'מאני, תוך פרוש מרחיב ביותר, הרבה מעל ומעבר לסביר, של זכויות המדינה באדמות. הבעלות התיאורטית של הסולטאן העות'מאני על כל אדמות ממלכתו פורשה על ידי ישראל כהיתר להשתלט בפועל על כמות עצומה של קרקעות, להפקיען מידי המשתמשים בהן ולהעבירן לשימוש זרים, פרוש שהשלטון העות'מאני, הבריטי או הירדני לא נקטו מעולם;[18]
- השלטון הישראלי לא פעל לעיגון הסדרי הבעלות המסורתיים במערכת רישום הקרקעות המודרנית. במקום זאת, הוא ניצל באופן ציני מערכת בלתי מפותחת, טרום-מודרנית של בעלות על קרקעות על מנת לגזול קרקעות מבעליהן. כפי שתאר זאת

---

14. **מעלה אדומים: פרופיל העיר, 1998**, ע' 4. כאמור הורחבה בינתיים ההתנחלות הרבה מעבר לשטח זה.

15. **שם**.

16. על הליך זה ר' עו"ד פליאה אלבק, **קרקעות ביהודה ושומרון**, תל-אביב, לשכת עורכי-הדין, מחוז תל-אביב - יפו, 1985, עמ' 7-9. יצוין כי עו"ד אלבק, שמילאה לאורך שנים תפקיד משמעותי בהליך זה, מציינת בפירוש כי בדיקת קרקעות לצורך הכרזתן כ"אדמות מדינה" נעשתה ב"כל שטח שנתבקש לצורך הקמת יישוב יהודי או להוספה ליישוב", **שם**, ע' 3. מכאן שטענות כאילו הליך ההכרזה בא להגן על הרכוש הציבורי אין להן על מה לסמוך.
ר' גם אייל זמיר, **אדמות המדינה ביהודה ושומרון: סקירה משפטית**, ירושלים, מכון ירושלים לחקר ישראל, 1985, עמ' 31-34; מנחם הופנונג, **ישראל - ביטחון המדינה מול שלטון החוק**, עמ' 307-309;
Raja Shehadeh, *Occupier's Law*, pp. 22-33; Raja Shehadah ,*The Law of the Land: Settlements and Land Issues Under Israeli Military Occupation*, Jerusalem. PASSIA, 1993, pp. 11-30.
[להלן: שחאדה, **משפט הקרקעות**].

17. **צו בדבר הסדר קרקעות ומים (יהודה ושומרון)** (מס' 291), תשכ"ט-1968 (קמצ"ט תשכ"ט, 591).

18. על כך ר' למשל שחאדה, **משפט הקרקעות**, עמ' 14-30;
Anthony Coon, *Town Planning under Military Occupation: An Examination of the Law and Practice of Town Planning in the Occupied West Bank*, Ramallah, Al-Haq, 1992, p. 165.
[להלן: קון, **תכנון ערים**].

בתמצות תושב אבו דיס עבד אל-עזיז עיאד בעדותו ל**בצלם**:

> הקרקע כאן אינה רשומה בטאבו. התורכים והבריטים לא עשו רישום, הירדנים עשו רישום באדמות אל-עייזריה אבל לא הגיעו לאבו דיס, וישראל התעלמה מהכול.

■ הוא מטיל את חובת ההוכחה לרישום הקרקע והשימוש בה על הפלסטיני. יוצא שהפלסטיני, שאדמתו מוכרזת כ"אדמת מדינה," חייב לגייס את אמצעיו הדלים על מנת לעמוד מול המערכת הישראלית. בנוסף לכך שהמערכת הזאת זרה לפלסטיני היא גם בלתי דמוקרטית, בהיותה הן צבאית והן לא מייצגת את הציבור אליו הוא שייך, ומונעת משיקולים זרים. המערכת גם מצוידת באמצעים חדישים (כגון תצלומי אוויר, מיחשוב וכד') על מנת להפריך כל הוכחה שיביא לבעלותו על אדמתו. בנוסף לכל אלה, התאימה מערכת זו, כמוסבר לעיל, את החקיקה כך שתתאים למטרתה — הפקעת אדמות נרחבת ככל האפשר, על מנת לאפשר הקמת התנחלויות והרחבתן.

גם לו היה ההליך לגיטימי וחוקי, הרי תוצאתו היא כי אותן קרקעות הן, כפי שהגדיר זאת בג"צ, "רכוש הציבור".[19] ואולם הציבור בגדה המערבית שזהו רכושו הוא הציבור הפלסטיני, לא ציבור הישראלים שבא להתנחל בגדה או עתיד להגיע אליה. הכרזה על אדמות כרכוש הציבור אינה יכולה להיות חלק מתהליך בו נשללות מאותו ציבור כל זכויות באדמות אלה,[20] כולל אפילו הכניסה אליהן (ר' להלן).

על פי סעיף 55 בתקנות האג,[21] תפקידו של הכובש הוא לשמור על הרכוש הציבורי, ויש לו זכות מוגבלת ליהנות מפרותיו, בלא לעשות בו שינויים משמעותיים, ובוודאי לא שינויים של קבע. אין כל ספק כי בניית בתים, סלילת כבישים, הקמת מבני תעשייה, בתי עלמין וכיו"ב אינן יכולות להחשב אלא כ"השקעות יסוד" המביאות "שינוי של קבע". אלו, כפי שקבע השופט (כתוארו אז) ברק, מותרות רק אם "הן נחוצות באופן סביר לצורכי האוכלוסייה המקומית."[22]

מכיוון שכל פעולות הסלילה, הבנייה וכו' בהתנחלות מעלה אדומים נעשו לטובת אוכלוסייה שהובאה משטחי המדינה הכובשת, ולא זו המקומית, ברור כי ישראל מעלה גם כאן בחובותיה ככובש על פי המשפט הבינלאומי.

אין צורך להרחיק ראות בכדי להמחיש את המדיניות הנכונה שבה כובש, או נאמן זמני אחר, חייב לנקוט ביחס לאדמות שמצב הבעלות עליהן אינו ברור כל צורכו אך זיקתן לכפרים הסמוכים להן ברורה. ההיסטוריון גבריאל בר תיאר את המדיניות שנקט השלטון הבריטי ביחס ל"אדמות המשאע," אדמות אשר היו שייכות לכפר אך לא רשומות על שם אדם ספציפי, וחולקו לעיבוד בהסכמה:

> אדמות אלה [המשאע], שהוחזקו במשותף על-ידי כל תושבי הכפר היוו, ערב מלחמת העולם הראשונה, כ-70% מכל אדמות ארץ-ישראל. בתקופת המנדט נערך הסדר קרקעות והוחל בתהליך חלוקתן של אדמות המשאע ורישומן על-שמם של בעלי האדמות החדשים. על-פי חוק הקרקעות העות'מאני אסור היה לרשום אדמות בשם הכפר כולו, והשלטון המנדטורי המשיך מסורת זו. לפיכך רשם השלטון המנדטורי אדמות אלה בשם אוצר המדינה או הנציב העליון **והחזיקן במשמרת למען הכפר.**[23] [ההדגשה שלנו].

---

19. **בג"צ 285/81 פאדל מוחמד אל-נזאר ואח' נ. מפקד אזור יהודה ושומרון ואח'**, פד"י ל"ו(1) 701, 704.
20. על הפגמים בהכרזת אדמות כ"אדמות מדינה" בשטחים ר' בהרחבה **בצלם**, **ההתנחלויות בשטחים כהפרת זכויות אדם: היבטים משפטיים ועקרוניים**, ירושלים, 1997.
21. *Regulations annexed to The IV Convention Respecting the Laws and Customs of War on Land* (The Hague, 18 October, 1907. For text see e.g. A. Roberts and R. Guelff (eds), *Documents on the Laws of War* (2nd Edition), Oxford, Clarendon, 1994, pp. 43 ff.
22. **בג"צ 392/82 ג'מעית אסכאן אלמעלמון אלתעאונייה אלמחדודה אלמסאולי, אגודה שיתופית רשומה כדין במפקדת אזור יהודה והשומרון נ. מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה והשומרון ואח'** פ"ד לו (4), ע' 805 [להלן: **בג"צ אגודת המורים**]. בנושא זה ר' בהרחבה **בצלם**, **ההתנחלויות בשטחים כהפרת זכויות אדם**.
23. גבריאל בר, **המוח'תאר הכפרי בארץ-ישראל**, ירושלים, י"ל מאגנס, 1979, ע' 48.

תוצאות הפקעת הקרקעות: יישובי האזור מול התנחלות מעלה אדומים

להפקעת הקרקעות המאסיווית לצורך הקמתה של התנחלות מעלה אדומים והרחבתה נודעה השפעה קשה, בתחומים רבים, על היישובים הפלסטיניים שבאזור. השפעות אלה ייסקרו כאן, תוך השוואה, היכן שזו מתבקשת, למצב בהתנחלות מעלה אדומים.

תכנון ופיתוח:

הפקעת הקרקעות הנרחבת אפשרה את הקמתה והרחבתה של הגדולה בהתנחלויות מחד גיסא, וצמצמה באופן דראסטי את הקרקע שישראל היתה מוכנה להקצות לצורך התרחבותם הטבעית של היישובים הפלסטיניים באזור, מאידך גיסא. התוצאה היא שפע בנייה וקרקעות מזה, ומצוקת דיור וקרקע חמורה מזה.

ראש המועצה המקומית באבו דיס, סאלח אבו הילאל, תיאר כך בפני **בצלם** את מצב הדיור בכפרו, לאחר אובדן האדמות שהופקעו לצורכי התנחלות מעלה אדומים:[24]

> אין מספיק אדמות לבנייה (...) אנחנו קרובים מאוד למצב של חוסר קרקע לבנייה. אנשים עוקרים עצים ובונים במקומם. בשנה שהמועצה עובדת נתנו 10 רשיונות בנייה. אין קרקע, וגם אין כסף לבנות. רבים גרים אצל ההורים גם אחרי שהתחתנו.

הנתונים ממחישים מצוקה זו, ואת גודל האפליה בין הפלסטינים למתנחלים שיצרה המדיניות הישראלית.

שלושה מהכפרים הסמוכים אושרו "תכניות תיחום" ישראליות בשנת 1992:[25] הטבלה שלהלן משווה בין הקצאת השטח לכפרים אלו לבין הקצאת השטח למעלה אדומים, בתכנית המיתאר המקומית ותכנית ההרחבה.

טבלה מס' 1

שטח ממוצע לתושב במעלה אדומים לעומת בכפרים הסמוכים

שם הישוב	מספר תושבים	סה"כ שטח מוקצה בדונם	שטח ממוצע לתושב (מ"ר)
אבו דיס (תכנית 1603/92)	12,000	1,302	**76.5**
ענאתה (תכנית 1503/92)	12,000	1,156	**102.0**
אל עיזרייה (תכנית 1634/92)	18,000	2,133	**118.5**
מעלה אדומים (תכנית 420, 420.4)	25,000	53,000 (כולל תכנית ההרחבה)[26]	**2,120.0**

24. עדותו נגבתה בידי יובל גינבר ב-17.6.98.

25. על תכניות התיחום ר' **בצלם**, **הורסים שלום: מדיניות ההריסה ההמונית של בתי פלסטינים בגדה המערבית**, ירושלים, **בצלם**, ספטמבר 1997. הנתונים דלהלן לקוחים מתוך חוות הדעת המקצועית של האדריכלים לו יון ושמואל גרואג, הנספחת לעתירה ב**בג"צ הרחבת מעלה אדומים** (ר' להלן, פרק 5), בעי' 8.

26. על כך ר' בפרק 5.

כפי שעולה מטבלה מס' 1, שטח התכנון של שלושת הכפרים גם יחד, שאוכלוסייתם כ-40,000 נפש, הוא כ-4,600 דונם. שטחה של ההתנחלות, בת 25,000 התושבים, הוא פי 11.5 משטח זה, בעוד אוכלוסיית הכפרים גדולה מזו של ההתנחלות ביותר מחצי.[27] גם במונחים פנים-ישראליים, ההתנחלות היא ענקית, ושטחה עולה על זה של תל-אביב.[28]

הטיפול בבנייה ללא היתר:

כמו במרבית היישובים הכפריים בגדה המערבית, נאלצו תושבים רבים ביישובי האזור, נוכח מצוקת הקרקעות והקשיים שמערימים השלטונות הישראליים במתן רשיונות בנייה, לבנות בלא היתר. כמו במרבית היישובים הכפריים בגדה המערבית, עתודות הקרקע של יישובים אלה נמצאות באזור C, וישראל מפעילה בהם מדיניות של הריסת בתים המונית.[29] רק באל-עיסאוויה נהרסו, מאז 1975 (השנה בה הוקמה התנחלות מעלה אדומים), 25 בתים.[30]

בהתנחלות מעלה אדומים התבצעה בנייה בלתי חוקית רחבת-היקף. על פי מבקר המדינה,

> בשטח המועצה מתבצעות תוספות בנייה רבות, לגביהן ניתנו היתרי בנייה מטעם הוועדה [המקומית לתכנון ולבניה], אף על פי שתכניות התכנון המפורטות, שהופקדו במת"ע [מועצת התכנון העליונה], לא מאפשרות תוספות בנייה כאלה. במועד הביקורת פעלה המועצה לשינוי תכניות התכנון המפורטות, במטרה לאפשר תוספות בנייה.
>
> הביקורת העלתה, כי בתחום המועצה הוקמו מבנים רבים, הכוללים מאות יחידות דיור, מבני ציבור ומבני תעשייה, ללא קבלת היתרי בנייה כחוק. חלקם הגדול נבנה על ידי משרד הבינוי והשיכון.[31]

הפתרון לבנייה הבלתי חוקית המאסיווית בהתנחלות נמצא בצורת היתרים בדיעבד, ולא בדרך של הריסה.[32] תופעה זו, של אי-מתן אישורי בנייה לפלסטינים והריסת בתים שנבנו על-ידם ללא רשיון, בעוד הבנייה בהתנחלויות מוכשרת באמצעות מתן היתרים בדיעבד, איננה ייחודית למעלה אדומים. על-פי מבקר המדינה, אישור חריגות בדיעבד ננקט גם בהתנחלויות אחרות.[33]

חקלאות:

הפקעת הקרקעות גדעה, למעשה, את ענף החקלאות ביישובי האזור. במחקרם קובעים חוקרי "פרוייקט אל-קודס":

> המגזר החקלאי באזור המחקר נחשב חלש, ושיעורו ביצירת הכנסה ועבודה מוגבל ביותר. הסיבה העיקרית לכך נעוצה בפעולות ההפקעה וסגירת הקרקעות שהתבצעה אחרי 1967 [...] בתקופת הכיבוש הופקעו רוב הקרקעות למטרות צבאיות ולצורך הקמת התנחלויות, והתוצאה היה שהיום לא מתקיימת חקלאות מכל סוג שהוא באדמות אל-עייזריה ואבו דיס, להוציא גידול עצי זית, זאת על אף שאדמות אבו דיס ידועות כאדמות משובחות לגידול דגנים.[34]

תעשייה:

מול התנחלות מעלה אדומים, המתברכת באזור תעשייה ה"משתרע על פני שטח של 7,500 דונם, בין הגדולים שבאזורי התעשייה בארץ" הנמצא ב"שטח בו עתודות הקרקע בלתי מוגבלות,"[35] המצב ביישובים הפלסטינים באזור שונה בתכלית. על פי "פרוייקט אל-קודס," באזור חסר אזור תעשייה המתוכנן לפעילות תעשייתית. התוצאה היא התרכזות המפעלים והסדנאות בתוך שכונות המגורים, דבר

---

27. ועדת ההתנגדויות של מועצת התכנון העליונה בגדה דחתה נתונים אלה, בין השאר בטענה (השגויה, כפי שברור מהנתונים דלעיל) כי הם אינם כוללים שטחים ציבוריים בכפרים הפלסטיניים. עם זאת נמנעה הוועדה מלהביא נתונים משלה לסתור נתונים אלה. ר' המינהל האזרחי ליהודה ושומרון, מועצת התכנון העליונה, ועדת משנה להתנגדויות, **פרוטוקול ועדה מס' 2/98 מיום 21/1/98, בנושא התנגדות לתכנית 420/4 - מעלה אדומים**, החלטה, בסעיף 10.
28. על-פי נתוני עיריית תל-אביב, כפי שנמסרו ל**בצלם** ממשרד דובר העירייה, שטח העיר הוא 50,553 דונם.
29. ר' **בצלם**, **הורסים שלום**.
30. **כל העיר**, 5.2.1999.
31. מבקר המדינה, **דו"ח שנתי 38 לשנת 1987 לחשבונות שנת הכספים 1986**, ע' 916.
32. על כך ר' בהרחבה **בצלם**, **הורסים שלום**.
33. למשל, באורנית. ר' מבקר המדינה, **דו"ח שנתי מס' 47 לשנת 1996 לחשבונות שנת הכספים 1995**, עמ' 1025.
34. **פרוייקט אל-קודס**, ע' 31.
35. **מעלה אדומים: פרופיל העיר 1998**, ע' 8.

הגורם בעיות אקולוגיות ומטרדים בריאותיים לתושבים.[36]

תעסוקה:

חיסול ענף החקלאות, וחסימת האפשרות לפיתוח תעשייתי בשל הפקעות השטחים לצורך הקמת התנחלות מעלה אדומים יצרו בהכרח מצב בו מרבית התושבים מתפרנסים מעבודה בישראל, בהתנחלויות, וכן במזרח ירושלים.[37]

על-פי עיריית מעלה אדומים, 60% מ-2,000 העובדים באזור התעשייה בהתנחלות, כלומר 1,200 עובדים, הם "ערבים".[38] מיותר לציין כי אלה הם רובם-ככולם פועלים, וכי אף אחד מכ-100 המפעלים באזור התעשייה אינו בבעלות פלסטינית.

עדויות תושבים:

בעדויותיהם ל**בצלם**, תיארו התושבים את חייהם לפני שאדמותיהם החקלאיות הופקעו לצורך הקמת התנחלות מעלה אדומים, ואת התסכול והייאוש שבאו עם אובדן האדמות, ועימם אורח החיים החקלאי, ושאר תוצאותיה ההרסניות של הקמת ההתנחלות לגבי התושבים הפלסטינים.

עבד אל-עזיז מוחמד חסן עיאד, תושב אבו דיס, בן 68:[39]

נולדתי באבו דיס. לפני 1967 בית האב שלי, שיש בו 20 משפחות, נקרא עיאד אל-חלבייה. החמולה נקראת חלבייה ובית האב עיאד. כולנו היינו חקלאים, אם כי בהמשך חלק מהצעירים נסעו לעבוד במפרץ ובמקומות אחרים.

לבית האב היו בערך 3,000 דונם של אדמות חקלאיות, בהן היינו מעבדים חיטה ושעורה, וכן מרעה — כבשים ופרות. לאבי היו 300 דונם, וגם לו היו שדות ומרעה. היו לנו 150 ראש.

(...) אני איבדתי את כל הקרקע. אין לי קרקע למרעה לכבשים. היו לי כבשים עד שנת 1994. חוץ מהבית, אין לי כרגע קרקע בכלל. אני עדיין מעבד את החלקות [המופקעות] שמיועדות להרחבת מעלה אדומים. ילדיי עובדים במקומות אחרים, ואחרי העבודה מצטרפים אליי לחלקות. הילדים שבגרו גרים אצלי, כי אין להם איפה לבנות.

מוחמד סאלח קטמירה, תושב אל-עייזריה, בן 67:[40]

לפני שהפקיעו את האדמה עבדתי בה, גידלנו עדשים, שעורים, חומוס. הייתי רגיל ללכת לאדמה יחד עם אשתי. עבדנו יחד, זרענו ושתלנו יחד, קצרנו יחד. היו לנו 30 עזים — חלבנו אותן, ייצרנו גבינה, מכרנו את החלב ואת הגבינה. בזמן הקציר עבדנו כולנו יחד, כל המשפחה, ואחרי שסיימנו אצלנו היינו הולכים ועוזרים לשכנים.

אמנם התנאים היו הרבה יותר קשים, אבל היו לנו חיים יותר שקטים ושמחים, והיינו אדונים לעצמנו.

עבד אל-מגיד חוסיין דרוויש, תושב אל-עיסוויה, בן 86:[41]

תמיד עבדנו באדמה. גידלנו עדשים, גידלנו חיטה וחומוס. כל עונה מילאנו 13 משאיות בחיטה, ומכרנו הכול — ונשאר גם מספיק למשפחה עד לעונה הבאה.

בנוסף היו לנו 15 פרות הולנדיות.

האדמה היתה החיים בשבילי. קמתי, ישנתי ועבדתי באדמה.

מוחמד אחמד עבד אל-באקי זידאן, תושב ענאתה, בן 53:[42]

אני ואבא שלי והילדים נהגנו לעבוד באדמה. נטענו חיטה, עדשים, חומוס וגם ירקות בקיץ. מכרנו את הקציר והשארנו חלק לשימוש הבית שהספיק לכל המשפחה למשך שנה שלמה. גידלנו גם פרות ומכרנו את החלב שלהן.

כל המשפחה עבדה ביחד, נטענו ביחד, חרשנו ביחד, הרגשנו מה זה לעבוד יחד. זה הידק את הקשר בין כל בני המשפחה וגם עם כל הכפר כי כשהיינו מסיימים לעבוד באדמה שלנו היינו הולכים לאדמה של האחים ועוזרים. תקופת

---

36. **פרוייקט אל-קודס**, ע' 30.
37. **שם**, ע' 44.
38. **מעלה אדומים: פרופיל העיר 1998**, ע' 8.
39. בעדות שנגבתה בידי יובל גינבר באבו דיס ב-22.6.98.
40. בעדות שנגבתה בידי מרווה ג'בארה-טיבי ב-7.8.98.
41. בעדות שנגבתה בידי מרווה ג'בארה-טיבי ב-13.8.98.
42. בעדות שנגבתה בידי מרווה ג'בארה-טיבי.

הקציר הייתה חגיגה בכל הכפר, זה לא היה סתם אירוע, זה היה אירוע שכל החיים סובבים סביבו, גם החברתיים וגם הכלכליים.

(...) הפקעת האדמה היא גם הפקעה של צורת חיים. כשאני איבדתי את האדמה איבדתי גם את אורח החיים שלי. עכשיו אני נמצא איכשהו בצד, לא מעורב כמו קודם, יש חלל גדול בחיים שלי, חלל שהאדמה והעבודה בה מילאו אותו קודם.

האדמה בשביל הילדים שלי היא סמל, בשבילי היא צורת חיים. זה געגועים, זה זיכרונות, זה שייכות. פעם ידעתי את המקומות של האבנים באדמה. עכשיו, בלי הקשר היומיומי שהיה, אני בקושי זוכר את זה.

עלי אחמד מוחמד חלביה, אף הוא תושב אבו דיס, מסר בעדותו ל**בצלם**:[43]

נשאר רק הבית. את כל היתר לקחו. ילדיי לא עובדים בחקלאות — אין אדמה. לקחו אותה. היו לנו אדמות בהתנחלות קידר, ובקרקע שלקחו כשהרחיבו את מעלה אדומים. נשארה רק חלקת הקרקע של אבו דיס. רצינו לבנות בית לילדים, אבל הבנים שלי גרים אצלי בבית.

43. העדות נגבתה בידי יובל גינבר ב-22.6.98.

3. "שיטת המובלעות" - סיפוח ההתנחלויות למדינת ישראל[44]

לא ניתן להבין את הדרך בה מתנהלים חיי המתנחלים בהתנחלות מעלה אדומים, ובשאר ההתנחלויות בשטחים, בלא שיובהר תהליך סיפוחן של ההתנחלויות והמתנחלים לישראל. סיפוח זה נעשה, כמתואר בפרק זה, בידי כל מקורות הסמכות בישראל ובשטחים — הממשלה, הכנסת ופקודות הצבא, ובברכת בג"צ. כל אלה יצרו בהדרגה שני סוגי מובלעות של חוק אזרחי ישראלי בתוך השטחים — פרסונלית וטריטוריאלית.

1. **מובלעות פרסונליות**: כל אזרח ישראלי וכל יהודי (ר' להלן) הנמצאים בשטחים, נתונים, באשר ילכו, למרותו של החוק האזרחי הישראלי כמעט לכל דבר ועניין, ולא למרות החוק הצבאי החל לכאורה בשטחים. מצב דברים זה הונצח בהסכמי אוסלו, בכך שנשללה מהרשות הפלסטינית כל סמכות של טיפול באזרחים ישראלים בשטחים, כולל אלה הנכנסים לתחומה.[45]
2. **מובלעות טריטוריאליות**: בהתנחלויות הוקמו רשויות מקומיות המנהלות את החיים בהן על-פי החוק האזרחי הישראלי. שטח השיפוט של התנחלות, האסור בכניסה לפלסטינים (ללא רשיון מיוחד), הוא תחום תחולתו של אותו חוק.

א. סוכני הסיפוח וההפרדה: הממשלה, הכנסת והמפקדים הצבאיים

כל הגופים הישראליים שלהם סמכויות חקיקה ראשית או משנית בשטחים, החל בכנסת, עבור בממשלה וברשויות המקומיות בשטחים, וכלה במפקדים הצבאיים, תרמו למערכת חוקים וצווים שיצרו את אותה הפרדה בין המתנחלים היהודים לתושבים הפלסטינים, והחילו את החוק הישראלי האזרחי על המתנחלים ועל ההתנחלויות בשטחים. חוקי הממשל הצבאי הישראלי תקפים למעשה רק לגבי התושבים הפלסטינים. מערכת זו הונצחה בהסכמי אוסלו.

1. תקנות הממשלה

ממשלת ישראל תרמה תרומה מכרעת להחלת המשפט הישראלי על המתנחלים בפרט, ועל אזרחים ישראלים בשטחים בכלל. תחילה נעשה הדבר באמצעות "תקנות שעת חירום (עבירות בשטחים המוחזקים — שיפוט

44. למחקר מקיף בנושא, שנערך בסוף שנות ה-80, ר' Eyal Benvenisti, *Legal Dualism: The Absorption of the Occupied Territories into Israel*, Jerusalem, West Bank Data Base Project, 1989.

45. ר' סעיף 5(3) להסכם על רצועת עזה ואזור יריחו, 4.5.1994; סעיף 1(26) לנספח 4 להסכם הביניים בין ישראל לפלסטינים על הגדה המערבית ורצועת עזה, וושינגטון, 28.9.1995.

ועזרה משפטית), תשכ"ז-1967", שהתקין שר הביטחון ביולי 1967.[46] על-פי תקנות אלה נשפטים אזרחים ישראלים שעברו עבירות בשטחים בבתי-משפט אזרחיים ישראליים. חרף ניסוחן הבלתי מחייב, הגבילו התקנות, למעשה, את סמכויות המפקד הצבאי ובתי-הדין המקומיים בשטחים,[47] ויצרו לראשונה מעמד פרסונלי חוץ-טריטוריאלי לאזרחי ישראל בשטחים.

ב-1969 התקין שר המשפטים תקנות, שהסמיכו את בתי-המשפט הישראליים האזרחיים לדון גם בכל עניין משפטי העומד בין מתנחלים (וישראלים בכלל) לפלסטינים, או בין מתנחלים לבין עצמם.[48] בתי-משפט אלה דנים, כמובן, על-פי החוק הישראלי, ולא על-פי החוק המקומי, שאמור להיות תקף בשטחים. מבתי-המשפט המקומיים נשללה למעשה — גם אם לא להלכה — הסמכות לשפוט מתנחלים.[49]

לעומת זאת, נמנעו בתי-המשפט הישראליים מלעסוק בעניינים שבין פלסטינים לבין עצמם.[50]

תקנה אחרת, שתיקן שר האוצר ב-1982, מקנה למתנחלים העוסקים בחקלאות, זכות לפיצויים על נזקי בצורת בהתאם לחוק הישראלי,[51] זכות שאינה מוקנית לחקלאים פלסטינים.

גם צווי המפקדים הצבאיים, אשר יידונו בהמשך, הוצאו, כמובן, על דעת הממשלה ובאחריותה.

2. חקיקת הכנסת[52]

הכנסת מאריכה תקופתית את "תקנות שעת חירום (עבירות בשטחים המוחזקים — שיפוט ועזרה משפטית)", שהוזכרו לעיל.

ב-1984, במסגרת הארכת התקנות, החילה הכנסת חוקים נוספים על המתנחלים הישראלים; בהם חוקים הנוגעים לשירות ביטחון, פקודת מס הכנסה, מרשם האוכלוסין, הביטוח הלאומי ועוד.[53] בנוסף, העניק החוק לשר המשפטים סמכות לשנות בצו את התוספת לתקנות, באישור ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת.[54]

ראוי לציון גם השינוי שנעשה בהגדרה של "תושב ישראל" בתקנות:

> לצורך החיקוקים המנויים בתוספת הביטוי "תושב ישראל" או ביטוי אחר בעניין תושבות, מגורים או ישיבה בישראל האמור בהם, יראו אותו ככולל גם אדם שמקום מגוריו הוא באזור

---

46. הותקנו ב-2.7.1967. ק"ת 2069, תשכ"ז, עמ' 2741. ב-1977 הוסב השם ל"יהודה ושומרון, חבל עזה, רמת הגולן, סיני ודרום סיני".

47. הופנונג כותב בהקשר זה: על אף שהתקנות מנוסחות בלשון "רשאי", לא ידוע לי על אף אזרח ישראלי שהועמד לדין פלילי בבית-משפט מקומי בשטחים. ר' מנחם הופנונג, **ישראל - בטחון המדינה מול שלטון החוק**, ירושלים, נבו, 1991, ע' 294.

48. **תקנות סדרי דין (המצאת מסמכים לשטחים המוחזקים)**, תש"ל-1969, ק"ת 2482, ע' 458. תקנה דומה הוצאה בנוגע לבתי-דין לעבודה (ק"ת 2482, תש"ל, ע' 460).

על-פי אייל בנבנשתי, תרם בג"צ תרומה מכריעה לצעד זה, באמצעות פירוש מרחיק לכת של התקנות, שהיו טכניות בעיקרן. ר': Eyal Benvenisti, *The International Law of Occupation*, Princeton, Princeton University Press, pp. 129-131, esp. n. 123.

[להלן בנבנשתי, **המשפט הבין-לאומי בדבר הכיבוש**] ר' גם ביקורתו של בנבנשתי על ההצדקה שנתן בג"צ להחלת סמכויות בתי-המשפט הישראליים על השטחים, **שם**, עמ' 131-132.

49. ר' למשל: Raja Shehadeh, *Occupier's Law* (revised), Washington, D.C., Institute for Palestine Studies, 1988 [להלן: שחאדה, **חוק הכובש**], עמ' 91-94.

50. בנבנשתי, **המשפט הבין-לאומי בדבר הכיבוש**, ע' 133. לדברי בנבנשתי, בתי-המשפט קבעו כי החוק המקומי הוא הקובע, רק במקרה של חוזי עבודה בין מעסיקים ישראלים לעובדים פלסטינים (קביעה שמשמעותה הצדקת הבדלי שכר לרעת הפלסטינים). ר' **שם**, עמ' 133-134.

51. **תקנות מס רכוש וקרן פיצויים (תשלום פיצויים בשל נזק) (נכס חוץ ישראלי)**, התשמ"ב-1982. תוקנו ב-7.3.1982.

52. על תפקיד הכנסת בנושא זה ר' למשל: הופנונג, **ישראל - בטחון המדינה מול שלטון החוק**, עמ' 293-296; אמנון רובינשטיין, "מעמדם המשתנה של השטחים": מפקדון מוחזק ליצור כלאיים משפטי", **עיוני משפט** י"א (התשמ"ו), עמ' 439-456, בעמ' 440, 442, 447-450; אמנון רובינשטיין, **המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל**, ירושלים, שוקן, 1991, עמ' 104-107; בנבנשתי, **המשפט הבין-לאומי בדבר הכיבוש**, עמ' 135-136.

53. **חוק לתיקון ולהארכת תוקף של תקנות שעת חירום (יהודה והשומרון, חבל עזה, סיני ודרום סיני - שיפוט בעבירות ועזרה משפטית)**, התשמ"ד-1984, סעיף 6.

54. **תקנה 6ב(ב)**, סעיף 4 לחוק ההארכה.

> והוא אזרח ישראלי או שהוא זכאי לעלות לישראל לפי חוק השבות, התש"י-1950, ואשר אילו מקום מגוריו היה בישראל היה נכנס בגדר הביטוי כאמור.[55]

במלים אחרות, הכנסת קבעה כי בנוסף לכל אזרחי ישראל יהנה מעתה גם כל יהודי, בין אם הוא אזרח ישראלי ובין אם לאו, מהמעמד המיוחד של המתנחלים בשטחים.

את השלכותיו של חוק זה מסכם רובינשטיין כך:

> חוק ההארכה האמור, מהווה למעשה פתח, דרכו יכול שר המשפטים, באישור ועדת החוקה של הכנסת בלבד (ובלי צורך באישור מליאת הכנסת), להחדיר את ספר החוקים הישראלי כולו לאזור ולהחילו על אזרחי ישראל המתגוררים בו.[56]

בשורה ארוכה של חוקים אחרים נעשו תיקונים המחילים אותם גם על המתנחלים בשטחים. בין אלה: חוק הבחירות לכנסת, פקודת מס ההכנסה, חוק האזרחות, חוק מס ערך מוסף, חוק הפיקוח על מצרכים ועוד.[57]

ב-1988 הסמיכה הכנסת את הממשלה להחיל את חוק ערי ואזורי פיתוח גם על "רשויות מקומיות ואזרחי ישראל" בשטחים.[58] בכך החילה הכנסת לראשונה באופן גלוי חוק משלה על התנחלויות כטריטוריות, ולא רק על מתנחלים כפרטים, כפי שנהגה עד אז.

בשנתיים האחרונות קיבלה הכנסת מספר חוקים הכוללים אף הם הוראת החלה ישירה על ההתנחלויות, ולא על מתנחלים כפרטים. חוקים אלה נוגעים לרשויות מקומיות ולבחירות לרשויות אלה.[59]

3. צווי המפקדים הצבאיים

המפקדים הצבאיים בגדה המערבית הוציאו עד עתה למעלה מ-1,400 צווים. צו שהוציא המפקד הצבאי של הגדה המערבית, שעניינו פרשנות, קובע כי תחיקת הביטחון "עדיפה על כל דין, אף אם לא בטלה אותו במפורש."[60] הצווים הצבאיים מהווים אפוא מעשה חקיקה לכל דבר, ואפילו חקיקת-על המבטלת או משנה מניה וביה כל חקיקה קודמת. אם בתחילה נגעו צווים אלה בראש וראשונה לענייני ביטחון, הרי במשך השנים כיסו את רוב תחומי החיים האזרחיים.[61]

הצווים הצבאיים היוו כלי יעיל ביותר במדיניות של החלת החוק הישראלי על ההתנחלויות ועל המתנחלים, תוך הפרדתם מהפלסטינים כפרטים ומהיישובים ומהשטחים הפלסטיניים. לא אחת נעשה הדבר תוך "ויתור" מצד המפקד הצבאי על סמכויותיו בהתנחלויות לטובת רשויות ישראליות אזרחיות. אם בתוך ההתנחלויות ואם בישראל גופא.

יצוין כי לרוב לא ניתן ללמוד מלשון הצווים עצמם כי צו זה או אחר חל כעיקרון רק על התנחלויות או מתנחלים, להבדיל מיישובים או תושבים פלסטינים — או להפך. ההחלה הלכה-למעשה נעשתה על-פי נספח או תוספת לצו המפרטת את היישובים בהם הוא חל, ולעתים רק כעניין של מדיניות מעשית.

כך, "צו בדבר ניהול מועצות מקומיות" יכול היה, תיאורטית, לבשר על הקמתן של מועצות מקומיות פלסטיניות. בתוקף "צו בדבר מינויים לפי חוק המוכתרים" יכול היה המפקד הצבאי למנות מוח'תארים בהתנחלויות הכפריות. "צו בדבר העסקת עובדים במקומות מסוימים" יכול, לכאורה, להיות מוחל ביישובים פלסטיניים כבהתנחלויות, וגם "יועדות תכנון מיוחדות" שמוסמך מפקד האזור למנות יכולות לקום גם בכפרים הפלסטיניים.

למעשה, הוקמו רק מועצות מקומיות יהודיות, מונו מוח'תארים רק לכפרים פלסטיניים, ה"מקומות המסוימים" היו כולם התנחלויות, ו"יועדות תכנון מיוחדות" הוקמו רק בהתנחלויות.

החל מ-1979 הוקמו בצו המפקדים הצבאיים רשויות מקומיות בהתנחלויות. על-פי המתכונת הישראלית:

---

55. **תקנה 6ב(א)**, סעיף 4 לחוק ההארכה.
56. רובינשטיין, "מעמדם המשתנה של 'השטחים'", ע' 450.
57. לפירוט ר' **שם**, עמ' 448-450.
58. **חוק ערי ואזורי פיתוח**, תשמ"ח-1988, סעיף 3(ה).
59. **חוק המועצות האזוריות (מועד בחירות כלליות) (תיקון)**, תשנ"ז-1997; **חוק לתיקון פקודת המועצות המקומיות (מס' 21)**, תשנ"ז-1997; **חוק הרשויות המקומיות (בחירות מיוחדות)(תיקוני חקיקה)**, תשנ"ח-1998.
60. **צו בדבר פרשנות (אזור הגדה המערבית) (מס' 130)**, תשכ"ז-1967 (תיקון תשכ"ח), סעיף 8(א).
61. לנוסח של צווים אלה ר': צבי פרייזלר, **החקיקה ביהודה ושומרון**. ירושלים, 1987, ומהדורות עדכון מאוחרות יותר. צווים מקבילים הוצאו ברצועת עזה, לרוב בנוסח זהה.

מועצות אזוריות,[62] מועצות מקומיות,[63] ויותר מאוחר עיריות (ר' להלן). הצווים כללו מפות בהם תוחמו שטחי השיפוט של המועצות, ונקבע בהם כי "מפקד האזור [רשאי] לכונן בית משפט לענינים מקומיים", שהרכבם וסמכויותיהם "יקבעו בתקנון".[64] רשימת הישובים שנכללה בתוספות לצווים לא כללה, כמובן, יישובים פלסטיניים.

ב-1983 אפשרה חקיקה משנית, שהרחיבה את סמכויות "בתי-המשפט לענייינים מקומיים", להחיל 29 חוקים ישראליים נוספים על ההתנחלויות, בהם חוקים הנוגעים לסעד, חינוך, דיני אישות, משפחה, ירושה ועוד.[65] בבתי-משפט אלה יושבים שופטים מבתי-משפט ישראליים אזרחיים, שמונו בידי המפקד הצבאי.

העובדה שהמועצות הוקמו בצו המפקד הצבאי, החתום גם על חקיקת-המשנה (צו העדיף, כזכור, "על כל דין") הוציאה אותן מתחום תחולתו של החוק המקומי (הירדני), כמו גם מסמכותם של בתי-המשפט המקומיים.

ב. שתי דוגמאות: הקמת עיריות, סגירת ההתנחלויות בפני פלסטינים

בעבר עסקו דו"חות **בצלם** במפורט בהיבטים שונים של האפליה שנהגו ממשלות ישראל השונות בפלסטינים לעומת המתנחלים.[66] נביא כאן בקצרה שתי דוגמאות נוספות.

1. הקמת עיריות בהתנחלויות: בין שתי ערים

ההכרזה על התנחלות מעלה אדומים כעל עיר מדגימה את הגמישות שמקנה השימוש בצווים צבאיים לממשלה לצורך סיפוח התנחלויות, בלא שיהיו לכך השלכות "בלתי רצויות" מבחינת החובה שיש לשלטונות הישראליים כלפי הפלסטינים.

ב-1991 הוחלט להכריז על התנחלות מעלה אדומים כעל עיר. לכאורה היה על המפקד הצבאי לעשות זאת לפי חוק העיריות הירדני מספר 29 משנת 1955. אלא שבמקרה זה היתה עיריית מעלה אדומים חייבת לפעול לפי החוק הירדני, ועל הממשל הישראלי היה לנהוג כלפיה באותן אמות מידה בהן הוא נוהג כלפי העיריות והערים הפלסטיניות — למשל בהקצאת משאבים, רמת השירותים, הכרזה כאזור פיתוח, משכנתאות לזכאים, קיום בחירות למועצת העירייה וכיו"ב.

בשל כך הוציא מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית דאז, האלוף דני יתום, צו[67] המתקן את "תקנון המועצות המקומיות" מ-1981 (שאף הוא תוקן בזמנו בצו צבאי), שהסדיר את פעולתן של מועצות אלה בהתנחלויות, והחיל עליהן, למעשה את החוק הישראלי.

בצו קובע המפקד, בין השאר:

140.ג מפקד כוחות צה"ל באזור רשאי, על פי המלצת הממונה, להכריז בצו, שמועצה מקומית פלונית תיקרא "עיריה".

140.ד ניתן צו כאמור בסעיף 140ג -

---

62. **צו בדבר ניהול מועצות אזוריות (יהודה והשומרון) (מס' 783)**, תשל"ט-1979 (קמצ"מ תשמ"א 88, 122, 200; תשמ"ב 450, 866, 867; תשמ"ד, מס' 60, עמ' 14). בתוקף תוספות לצו זה הוקמו בגדה המערבית ארבע מועצות אזוריות: בקעת הירדן, מטה בנימין, שומרון ועציון.

63. **צו בדבר ניהול מועצות מקומיות (יהודה והשומרון) (מס' 892)**, תשמ"א-1981 (קמצ"מ תשמ"ב 864; תשמ"ד, מס' 60, ע' 12, מס' 66, עמ' 170). צו זה ביטל צווים קודמים שנגעו לקרית-ארבע ולמעלה אדומים, והקים חמש מועצות מקומיות: אלקנה, אריאל, מעלה אדומים, מעלה אפרים וקרית ארבע.

64. נוסח זהה בסעיף 2(ב) ב**צו בדבר ניהול מועצות מקומיות** ו-2(ג) ב**צו בדבר ניהול מועצות אזוריות**.

65. על כך ר' בנבנשתי, **החוק הבין-לאומי בדבר הכיבוש**, עמ' 137-139.

66. ר' למשל **בצלם**, **אכיפת החוק על אזרחים ישראלים בשטחים**, מארס 1994; **בצלם**, **דו-קיום בלתי אפשרי: זכויות האדם בחברון מאז הטבח במערת המכפלה**, דף מידע ספטמבר 1995; **בצלם**, **הורסים שלום: מדיניות ההריסה ההמונית של בתי פלסטינים בגדה המערבית**, דף מידע ספטמבר 1997. בצורה ישירה פחות מצביעים, למעשה, רוב הדו"חות של **בצלם** על סוג זה או אחר של אפליה לרעה של הפלסטינים בהשוואה למתנחלים, באשר הם מתארים מדיניות של הפרות זכויות אדם הננקטת בלעדית, או כמעט בלעדית, כלפי הפלסטינים.

67. **צו בדבר ניהול מועצות מקומיות (יהודה והשומרון) (מס' 892), התשמ"א-1981, תקנון המועצות המקומיות (תיקון מס' 68)**. הוצא ב-14.7.91.

(א) יחולו על אותה מועצה מקומית הוראות התקנון [תקנון המועצות המקומיות] והתחיקה שהוצאה על פיו.

במלים אחרות, הצו יצר שני סוגים של ערים. ערים פלסטיניות, המנוהלות על פי החוק הירדני והפקודות הצבאיות, וערים יהודיות (או, בלשון הצו, "מועצות מקומיות הנקראות ערים"), המנוהלות על פי החוק הישראלי, ונהנות מכל ההטבות והתקציבים אותם מקנה חוק זה. כך התיר ה"חוק" — באמצעות ההגדרות השונות — להפלות בין שני סוגי הערים. ה"עיריות" הפלסטיניות נוהלו בתקציבים זעומים וברמת תשתית ושירותים ירודה. לעומתן, התנחלות מעלה אדומים, ומאוחר יותר אריאל — "המועצות המקומיות המכונות עיריות" — ותושביהן, נהנו מכל מה שמדינת-רווחה מודרנית מסוגלת להציע, ולמעשה מעבר לכך, בשל המקום הגבוה שהעניקו ממשלות ישראל להתנחלות בסדר העדיפויות הלאומי.

ממשלות ישראל השונות, והרשויות הרשמיות, הכירו בהתנחלות מעלה אדומים, כמו גם בהתנחלויות האחרות בשטחים, במגוון דרכים. ב-1993 הוענק להתנחלות מעלה אדומים פרס איכות הסביבה לשנת תשנ"ג, בטקס חגיגי בכנסת.[68] בשנת 1995 היא זכתה שוב בפרס זה, וב-1998 — בפרס שר החינוך.[69] במכרזים שמפרסם "מינהל מקרקעי ישראל" ניתן לראות כי נוסח המכרז זהה לחלוטין כאשר מדובר בעיר בשטח אזרחי ישראלי ריבוני, וכאשר מדובר בהתנחלות מעלה אדומים, שבנייתה בשטח כבוש מנוגדת למשפט הבינלאומי.[70]

2. סגירת ההתנחלויות בפני הפלסטינים

כאמור הוקמו ההתנחלויות, רובן ככולן, על קרקעות שהוכרזו רכוש הציבור. אלא שהציבור הפלסטיני, שקרקעות אלה אמורות להיות רכושו, סולק מהן. אך לא זו בלבד — על הפלסטינים גם נאסר להיכנס לשטחי ההתנחלויות, כלומר לאדמותיהם, אלא אם ניתן לכך אישור מיוחד.

מצב זה התקיים, למעשה, מאז הוקמו ההתנחלויות הראשונות, אך בשנים האחרונות הוסדר בצווים צבאיים. בצו שהוציא ב-1996 האלוף אילן בירן, מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית דאז (הצו הוארך בתוקף צווים זהים שהוציאו מפקדי כוחות צהל בגדה ב-28 במארס 1997 וב-30 ביולי 1997. הצווים מוארכים באופן שוטף), הוכרזו כל שטחי ההתנחלויות "שטח צבאי סגור", זאת, לדברי כל אחד מהמפקדים, "...בהיותי סבור כי הדבר נחוץ מטעמי בטחון ולנוכח הנסיבות המיוחדות השוררות כיום והצורך בנקיטת צעדי חירום מידיים..."[71] הכניסה להתנחלויות אסורה, בתוקף הצו, להוציא בעלי היתר מיוחד.[72] עם זאת כולל הצו (בפסקה 2) "היתר כללי", לפיו "הוראות הכרזה זו אינן חלות על ישראלים."

ההגדרה ל"ישראלי" בפתיח של צו זה מאלפת ביותר, ומשקפת היטב את מטרותיה של מדיניות ההתנחלות הישראלית:

בהכרזה זו...

"ישראלי": תושב ישראל, מי שמקום מגוריו הוא באזור והוא אזרח ישראלי או שהוא זכאי לעלות לישראל לפי חוק השבות, התש"י-1950, כפי תוקפו בישראל, וכן מי שאינו תושב האזור, ובידו אשרת כניסה בתוקף לישראל.

"טעמי ביטחון", אפוא, הביאו את המפקד הצבאי בגדה להפוך ב"צעד חירום" את ההתנחלויות, ל"שטח צבאי סגור." הכניסה לשטח ה"סגור" מותרת לאזרחי ישראל וליהודים בכלל — אך גם לכל מי שנכנס לישראל כתייר (ב"אשרת כניסה בתוקף"). יוצא שבפוטנציה, מיליארדי בני אדם מרחבי העולם רשאים, במחי חותמת כניסה על דרכונם, ליהפך לישראלים (כהגדרת הצו) ולהיכנס להתנחלויות. בפועל, הופכים מדי שנה מאות אלפי תיירים ל"ישראלים" על פי הגדרתו של המפקד הצבאי.

רק הציבור הפלסטיני, זה שעל אדמתו שוכנות ההתנחלויות, מנוע מלהיכנס אליהן. רק הפלסטינים חייבים בהיתר מיוחד על מנת להיכנס לאדמתם הציבורית.

---

68. **מעלה אדומים: פרופיל העיר 1998**, ע' 6.
69. **מקור ראשון**, 25.9.98.
70. כך שני מכרזים זהים שפרסם מינהל מקרקעי ישראל, אחד לקריית מלאכי והשני למעלה אדומים, **בידיעות אחרונות** מיום 6.8.98. ר' נספח 1.
71. **צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה והשומרון) (מס' 378), התש"ל-1970, הכרזה בדבר סגירת שטח (ישובים ישראלים)**, הוצא ב-5 במארס, 1996.
72. פסקה 2 לצו.

ג. סיפוח ההתנחלויות הלכה למעשה

לדעת **בצלם**, אין בכך שלא נעשה סיפוח רשמי (מהסיבות שיתוארו להלן) כדי לשנות את העובדה שתפקידו של צה"ל בשליטה בהתנחלויות ובניהולן הפך סמלי וזניח, בעוד הרשויות האזרחיות הישראליות, והחוק האזרחי הישראלי, נהפכו לבעלי הדבר. השינוי הצטבר לאותה "מאסה קריטית" המחייבת לקבוע כי ההתנחלויות אכן סופחו לישראל.

במלים אחרות, הפסיפס הסבוך-לכאורה של חוקים, תקנות וצווים, שחוקקו ותיקנו גורמים אזרחיים וצבאיים שונים, והנוגעים למתנחלים בשטחים, מצטרף לתמונה פשוטה למדי של סיפוח.

חיי המתנחלים מתנהלים, כמעט בכל דבר ועניין, כפי שמתנהלים חייו של אזרח ישראלי המתגורר בתוך ישראל. המתנחל בוחר את המועצה המקומית או האזורית, משתתף בבחירות לכנסת, משלם מסים, ביטוח לאומי וביטוח בריאות ונהנה מכל הזכויות הסוציאליות שישראל מעניקה לאזרחיה. אם נחשד בעבירה על החוק הוא נעצר בידי משטרה אזרחית, נשפט בבתי-משפט אזרחיים על-פי החוק האזרחי הנוהג בישראל.

באחת, המתנחלים נהנים מכל הזכויות של אזרחים חופשים במדינה דמוקרטית. כל זאת בתוך מובלעות משפטיות — פרסונליות וטריטוריאליות — בשטח האמור להיות נתון כולו בתפיסה לוחמתית.

מהשלטון הצבאי לא נותר, ככל שהדבר נוגע להתנחלויות ולמתנחלים, אלא רקע חיוור ומטושטש למערכת ישראלית אזרחית לכל דבר. מצב זה מתואר במדויק על ידי עיריית מעלה אדומים:

> החוק הישראלי חל במעלה אדומים מתוקף צווים, והריבון בשטח הוא צה"ל. בחיי היום יום, גורם זה אינו מורגש ותושבי העיר, אזרחי מדינת ישראל שווי חובות וזכויות.[73]

סיפוחן ההדרגתי של ההתנחלויות והמתנחלים נהפך ברבות הימים לדה פאקטו ודה יורה, (להלכה ולמעשה) כאחד. אלא שבניגוד למזרח ירושלים ולרמת הגולן, לא בוצע הסיפוח במוצהר. בדרך זו נהנית ישראל משני יתרונות שלא היו מתקיימים לו הצהירה ישראל על סיפוח ההתנחלויות, או סיפוח כל השטחים שבידיה:

1. ישראל חסכה מעצמה גינוי בינלאומי, ואולי אף צעדים מעשיים כנגדה, מצד מדינות וארגונים בינלאומיים, באמצעות שמירה על מראית עין של שלטון צבאי, כנדרש לכאורה על-פי המשפט הבינלאומי.
2. ישראל חסכה מעצמה את החובה לקיים שוויון בין כל תושבי השטחים, שהיה יוצר סיפוח מוצהר של כל השטחים שבידיה. שיטת סיפוח המתנחלים והמובלעות הטריטוריאליות אפשרה לה להרעיף על המתנחלים וההתנחלויות חירויות, שירותים ותקציבים, בעודה שוללת את כל אלה מהפלסטינים, וממשיכה להשליט עליהם את השלטון הצבאי במלוא חומרתו.

הסכמי אוסלו הנציחו מצב זה. לגבי אזורי A ו-B שוב אין ישראל רואה עצמה אחראית למערכת האזרחית — המשפטית, השלטונית והכלכלית. עם זאת ממשיכה ישראל להשליט את מרותה הצבאית היכן שהדבר מתאפשר. בשטח A מתבטאת שליטה זו בין היתר בהטלת סגר, מעצרים, בהגבלות חמורות על תנועה, על ביקורי קרובים, ועל איחוד משפחות ובשלילת זכותם של פלסטינים אחרים לחזור לגדה המערבית; בשטחי B נוספים על אלה הריסות בתים בעילה ביטחונית, חיפושים בבתים, והטלת עוצר; ובאזורי C נוספים על כל אלה הפקעת אדמות, הריסת בתים בעילה של היעדר רשיון ובאחת — שלטון צבאי מלא. שלטון כזה חל גם על תושבי אזורי A ו-B היוצאים לדרכים הראשיות בגדה.

לעומת זאת, ההתנחלויות ותושביהן — המצויים אף הם, לכאורה, תחת שלטון צבאי מלא באזורי C — סופחו, כאמור, לישראל ומצויים למעשה, ואף להלכה, תחת אותו שלטון אזרחי החל בתוך ישראל גופא.

אך מכיוון שמדובר לא בשתי מדינות נפרדות אלא בשטח כבוש אחד, יצר הסיפוח מצב חמור ביותר: בגדה המערבית מקיימת ישראל משטר של הפרדה-תוך-אפליה על-פי חוק, אשר ספק אם יש לו אח ורע בעולם מאז בוטל משטר האפרטהייד בדרום-אפריקה.

---

73. **מעלה אדומים: פרופיל העיר 1998**, ע' 12.

4. גירוש אנשי שבט הג׳האלין לצורך הקמת התנחלות מעלה אדומים והרחבתה

אנשי השבט הבדווי ג׳האלין, שרעו את עדריהם באזור בו הוקמה והורחבה התנחלות מעלה אדומים, נפלו קורבן לתכניות ההתנחלות באזור. פרק זה מתאר את התהליך בו נדחקו אנשי הג׳האלין מאזור המחייה שלהם, בפני ההתנחלות המתרחבת.

א. רקע – הג׳האלין בשנים 1948-1967

אין חולק על כך כי עד תחילת שנות החמישים התגוררו אנשי שבט הג׳האלין באזור תל ערד שבנגב,[74] שנכלל בשטח מדינת ישראל לאחר 1948. על פי פרופסור עמנואל מרקס, היוו הג׳האלין מטה נפרד, ומנו כ-750 נפש לפני 1948.[75]

בתחילת שנות החמישים, היו אנשי הג׳האלין בין אותם שבטים אשר, על פי מרקס, "הועתקו... ממקומם או פונו על-ידי הממשל הצבאי",[76] ועל פי פרופסור משה שרון "עברו אל תוך הגדה המערבית או הועברו אל תוך הגדה המערבית."[77]

קימת מחלוקת לגבי המועד בו הגיעו אנשי השבט לאזור בו שוכנת היום התנחלות מעלה אדומים. כך תאר בג"צ את המחלוקת:

> בעוד שהעותרים [מאנשי שבט הג׳האלין] טוענים כי הם יושבים בהם כבר משנות החמישים, בהסכמת בעלי הקרקעות מאבו-דיס ומאל-עזריה, טוענים המשיבים [שר הבטחון והמנהל האזרחי] כי רק בסמוך לשנת 1988, החלו קבוצות של בני שבט הג׳האלין להתיישב במקרקעין ובסמוך להם.[78]

בג"צ לא ניסה ליישב את המחלוקת, אך אין זה מן הנמנע כי מדובר במינוח שונה, יותר מאשר במחלוקת על עובדות. הבדווים נוהגים לנדוד עם עדריהם, עם חילופי העונות, בתוך אזור מחייה רחב, המכונה בפיהם "דירה", והאזור האמור היה חלק מה"דירה" של שבט הג׳האלין כבר משנות החמישים. על פי שרון, עם הגיעו לגדה המערבית "שבט הג׳האלין השתלט על האזור שבין רמאללה, ואדי קלט וכביש ירושלים."[79]

בעדותו ל**בצלם** סיפר השיח׳ חמאד מוקבל עבדאללה בסיס, מראשי שבט הג׳האלין:[80]

> אנחנו בדווים. מטבענו להסתובב ולא להשאר במקום מסוים תקופה ארוכה, לכן אנחנו נודדים בין אל-עייזריה, אבו דיס, אל-ח׳אן אל-אחמר, ענאתה, עקבת ג׳אבר.

> קשה לנו להשאר באותו מקום תקופה ארוכה, כי אנחנו מחפשים את המים ואת הירק לצאן שלנו.

במלים אחרות, אנשי הג׳האלין לא ישבו דרך קבע בשטח האמור (או בכל שטח אחר), אך הגיעו אליו מדי פעם במהלך נדודיהם, וראו בו חלק מאזור המחייה שלהם.

עד 1967 שמרו אנשי שבט הג׳האלין על אורח החיים הבדווי המסורתי, בן אלפי השנים, והתפרנסו בעיקר

---

74. ר׳ למשל עמנואל מרקס, **החברה הבדוית בנגב**, תל אביב, רשפים, 1974, ע׳ 17; משה שרון, "הבדווים במדבר יהודה," בתוך יצחק ביילי (עי׳), **רשימות בנושא הבדווים [ב]**, מדרשת שדה-בוקר, בית-ספר שדה. ללא תאריך [אמצע שנות ה-70, על-פי החוברות האחרות בסדרה], עמ׳ 181-187, בע׳ 181.

75. מרקס, **החברה הבדוית בנגב**, ע׳ 17.

76. **שם**.

77. שרון, "הבדווים במדבר יהודה", ע׳ 181.

78. **בג"צ 2966/95 מוחמד אחמד סאלם הרש ו-19 אח׳ נ. שר הבטחון**, 96 (2) **תקדין עליון** 866 (1996) [להלן: **בג"צ ג׳האלין**], פיסקה 2.

79. שרון, "הבדווים במדבר יהודה," ע׳ 181. בהמשך, בע׳ 184, מזכיר שרון במפורש את אל-ח׳אן אל-אחמר, כיום בשטח השיפוט של "עיריית מעלה אדומים", כחלק מהשטח עליו השתלטו "שבטי הפליטים."

80. העדות נגבתה בידי מרווה ג׳בארה-טיבי ב-14.8.98 באוהלו של העד.

מגידול עדרי צאן. אנשי הג'האלין רעו בקרקעות הכפרים על-פי הסכמי חכירה (לעתים סמליים) עם בעליהן — בין השאר מהכפרים אבו דיס ואל-עייזריה. הסכמים דומים הסדירו את השימוש בבארות באזור.

בהקשר ההיסטורי יצוין כי גם כובשים קודמים באזור ניסו, מטעמים שונים, להגיע להסדרים עם אנשי שבטים בדווים מסוימים שיביאו ליישובם, אלא שהדבר נעשה באמצעות מתן הטבות וסיפוק תשתית קרקעית וחקלאית, ולא באמצעי הכפייה שנקטה ישראל (ר' להלן).

על פי ההיסטוריון אוריאל הד, כבר במאה ה-19 פעל הממשל העות'מאני ליישב אנשי שבטים בדווים בדרכי נועם ובאמצעות הטבות:

> ...נעשו נסיונות ליישב על הקרקע שבטים נודדים קטנים או נודדים למחצה, בעזרת הקלות במסים **ורישום קרקעות על שמם**. [ההדגשה שלנו][81]

גם ממשלת המנדט הבריטית סייעה לבדווים בהתיישבות כפרית. על-פי פרופסור אבשלום שמואלי,

> השבטים של בקעת-הירדן התנחלו (בסיוע ממשלת המנדט הבריטי) לאורך ואדי פארעה ולאורך הירדן ועסקו בחקלאות בהשקאה: תבואות, ירקות והדרים.[82]

ב. גירוש אנשי הג'האלין

עם הכיבוש הישראלי, השתלט צה"ל על חלקים נרחבים משטחי המרעה של שבט הג'האלין באזור בקעת הירדן וסגר אותם בפני התושבים הפלסטינים. כתוצאה, נדחקו אנשי השבט לאזור שבמעלה כביש ירושלים-יריחו. על פי שרון (הכותב עוד בתחילת שנות ה-70),

> ... נחסמו חלקים גדולים מאזורי השבטים בגלל סיבות ביטחוניות. נוצר מצב שרוב ה"דירות" של הבדווים ובעיקר חלקים חשובים מאד של אזורי מרעה טוב, בשנים אפילו לא כל כך טובות, נחסמו בפני הבדווים והם נאלצו לנוע אל איזור גב ההר.[83]

עם השנים נוספו אל "הסיבות הביטחוניות", כלומר אל סגירת שטחי מרעה לצרכים צבאיים, הפקעות שטחים לצורך הקמת התנחלויות והרחבתן. התוצאה היתה שאפשרויות הנדידה והמרעה, ועימן היכולת להתפרנס מגידול העדרים, הצטמצמו מאוד.

בסוף שנות ה-80 שכנו אפוא אנשי הג'האלין באופן קבוע יותר מבעבר, מהסיבות שתוארו לעיל, בשטח שתוכנן להרחבתה של התנחלות מעלה אדומים ומסביבו. מאמצי הגירוש החלו בתקופה זו, בשל הכוונה לממש את תכניות ההרחבה של ההתנחלות. נציגי המנהל האזרחי אילצו את אנשי הג'האלין לחתום על הצהרות כי הם שוהים על "אדמות המדינה" באופן זמני וכי, כלשון בג"צ, "בסמכות המינהל האזרחי להורות על פינויים בכל עת."[84] אלא שבפועל לא קיבלו אנשי הג'האלין את ה"הסכם" ולא ביצעו אותו.

המינהל האזרחי המשיך ללחוץ על אנשי הג'האלין לעבור ל"אתרים חלופיים" שהוצאו להם. ב-1993 שוב אולצו אנשי הג'האלין להסכים להתפנות ל"אתר חלופי." על פי דובר המינהל האזרחי, הוצע לכל משפחה שתעבור ל"אתר" שטח בן שני דונם ב"אדמות מדינה," סלילת כביש גישה ל"אתר" וחיבורו למים ולחשמל, ואפשרות בעתיד לבנות במקום מבנים של קבע. בנוסף הוצע להעניק לכל משפחה סכום של 12,000 ש"ח.[85]

---

81. אוריאל הד, **ארץ-ישראל בתקופת השלטון העות'מאני**, ירושלים, אקדמון, תשל"ו, ע' 56.

82. אבשלום שמואלי, "ישובי בדואים בגבול המדבר," בתוך עזרה זהר (ע'), **המדבר: עבר, הווה, עתיד**, תל-אביב, רשפים, 1977, עמ' 211-216, בע' 215. אין הכוונה כאן לטעון כי מדיניות העות'מאנים והבריטים כלפי הבדווים היתה למעלה מכל ביקורת, אלא להצביע על ניגוד בין מדיניות של כובשים הפועלים לייצב את שלטונם, או להשכין שקט וסדר בשטח הכבוש, לבין ישראל, המונעת משיקולים זרים, ובראשם הכוונה הפוליטית להשתלט, באמצעות התנחלות, על שטח נרחב ככל האפשר מאדמות הגדה.

83. שרון, "הבדווים במדבר יהודה", ע' 186.

84. **בג"צ ג'האלין**, פיסקה 2. בג"צ אינו מתאר את התהליך ככפייה, אך ספק אם אנשי הג'האלין היו מסכימים מרצונם החופשי כי למינהל האזרחי תהיה סמכות לפנותם כאשר יחפוץ.

85. ר' הודעת דובר המינהל האזרחי, המצוטטת באתר האינטרנט של הקונסוליה הישראלית בלוס אנג'לס (הורדה מהאתר ב-8.8.98. תרגום **בצלם**. להלן: הודעת דובר המינהל האזרחי): http://www.israelemb.org/la/politics.jahalin.htm.

צבא הגנה לישראל

המנהל האזרחי לאזור יהודה ושומרון **תאריך:** 13.4.95

ועדת התכנון העליונה **ועדה מס':** 12.95

ועדת המשנה לפיקוח **תיק תכנון מס':** _____

תיק מס': עודה מקבל עבדאללה ג'הלין כפר/כביש י"ם-ירחו

תאור המבנה: אוהלים + מבני פח. 4 אוהלים + 3 מבני פח.

פרוטוקול

נוכח: עודה ומוכתר

איתמר: זיהה בפני את התמונה.

יוסי: עודה, אתה גר במקום שאי אפשר להיות בו.

עודה: לאן נלך, אנחנו כאן כבר שלושים שנה.

יוסי: לאבו דיס.

עודה: לאבו דיס — מה פתאום?

מוכתר: אנחנו לא הסכמנו. אנחנו לא מוכנים לקבל חצי דונם לכל משפחה. יש לו 25 ילדים, מה הוא יעשה איתם?

יוסי: גם אתה מתל-ערד?

עודה: כן, אני נע ונד בין עזריה והמקום הזה.

יוסי: האם יש לך מה לומר?

עודה: לא. כלום.

מוכתר: אני כמוכתר רוצה לומר משהו. אני לא מבין את הממשלה. אני לא ארשה לאף אחד לזוז מן המקום. אני אביא את כל הנכבדים והזקנים שלנו לישיבה מול רבין. זה לא הגיוני. אם רוצים להוציא אותנו שיתנו לנו אדמה ראויה ומתאימה. אם לא יתנו לנו אנחנו לא נלך.

איתמר: למה משמשים מבני הפח?

עודה: למגורים של הילדים.

יוסי: זהו צו הריסה. יש לך 14 יום.

החלטה: הריסה + 14

אנשי הג'האלין סירבו שוב לקיים את ה"הסכם," שנועד לסלקם מאזורי המרעה ולחסל את אורח חייהם, תוך יישובם באדמות אבו דיס ללא הסכמת הבעלים.[86]

ב- 21.7.94 הוציאו שלטונות צה"ל צווי פינוי לקבוצה מאנשי הג'האלין. אלה עתרו לבג"צ, באמצעות עו"ד לינדה בראייר ואגודת סנט איב. ב-28.5.95 החליט בג"צ לדחות את העתירה, ולאשר את גירוש אנשי הג'האלין מאזור המחייה שלהם על מנת לאפשר את הרחבתה של התנחלות מעלה אדומים (ר' להלן). באותה שנה הועברה הקבוצה, בכפייה, לאתר החלופי.

בעקבות החלטת בג"צ, ולאחר מסע לחצים נוסף, ביצעו כוחות הביטחון שתי פעולות של גירוש אנשי הג'האלין מאזור המחייה שלהם, ב-27.1.97 וב-16.2.98. שיטת הגירוש היתה אחידה: אנשי מינהל ועימם עשרות, ואף מאות, חיילים ושוטרים מקיפים את המאהל. יושביו נקראים להוציא את רכושם מהמבנים ולהתרחק מהמקום. דחפורים הורסים עד

86. ר' דיון מפורט יותר בבעיתיות ה"אתר החלופי" בהמשך.

פינוי הג'האלין. צילום: פלאש 99

עפר כל מבנה הקים על השטח — אוהלים, מבני פח, מבנים המשמשים מכלאות לצאן, לולים לעופות, מחסנים וכיוצא באלה. אנשי כוחות הביטחון מחפים על הפעולה, ומונעים בכוח כל ניסיון של אנשי הג'האלין למחות או לעכב את פעולת הדחפורים. רכושם של התושבים מועמס (בידי עובדים זרים) על משאיות ומובל ל"אתר החלופי" באדמות אבו דיס.

להלן תיאור של פעולת הגירוש ב-16.2.98, לה היה עד עובד השטח של **בצלם**, נג'יב אבו רקייה:

היום, יום שני, 16.2.98, בסביבות השעה 10:00 בבוקר, הגעתי למקום שבו גרות כעשר משפחות משבט א-ג'האלין.

המשפחות מתגוררות במרחק של כקילומטר מזרחית להתנחלות מעלה אדומים, בצידו הימני של הכביש ממעלה אדומים ליריחו. כאשר הגענו לאתר, ראיתי נוכחות גדולה מאוד של שוטרים, אנשי מג"ב, וחיילים, ובהם אנשי המשטרה הצבאית. אני מעריך שמספרם של כל אנשי כוחות הביטחון במקום היה כ-300.

חלק מאנשי הביטחון התפרס סביב האוהלים וחלק אחר ליווה את שלושת הדחפורים. הדחפורים הופעלו להריסת האוהלים ששמשו למגורי המשפחות, להריסת מבני פח ששמשו כמחסנים וגם כדירים לעדרים, ולהריסת גדרות ששמשו גם כמכלאות לעדרים. האנשים היו עסוקים בריצה להציל את מה שניתן לפני עליית הדחפורים על האוהלים.

דיברתי עם סאלם כאיד בנייה ג'האלין, אב ל-18. למשפחתו של סאלם יש עדר של כ-200 כבשים שממנו מתפרנסת כל המשפחה. סאלם סיפר לי שמשפחתו והמשפחות האחרות לא קיבלו צווי פינוי כלשהם. את ההודעות העביר להם בעל-פה נציג של ועדת התכנון והבנייה, שבא תמיד עם ג'יפ לבן. הוא סיפר להם שיש החלטה של בית

המשפט שקובעת שהאנשים והמשפחות צריכים להתפנות מהאתר בו הם יושבים כי האדמה היא אדמת מדינה.

נוכחתי בשעה שהאוהלים של משפחתו של סאלם נהרסו. פועלים זרים, כנראה ממדינה באפריקה, העמיסו את הרכוש של המשפחות המפונות על משאיות. אנשי המינהל נתנו להם הוראות באנגלית.

כאשר ניסה סאלם להתקרב למבנה קטן (בגודל של מלונת כלב) הדפו אותו אנשי המשטרה לאחור. הוא צעק שבמבנה הזה יש לו תרנגולות שהוא מגדל אבל אנשי הביטחון לא הבינו אותו כי הוא דיבר בערבית. השוטרים מנעו מסאלם להתקרב, דחפו אותו לאחור, בעוד הוא מנסה להתקדם לעבר המבנה. השוטרים היו עצבניים. התערבתי והסברתי להם שסאלם אומר שיש לו תרנגולות בתוך המבנה והוא רוצה להציל אותן לפני שהדחפור ימחץ אותן. רק אז נאותו השוטרים לאפשר לו להתקרב למבנה ולהוציא את העופות.

בשני מקרים ביקשו משפחות לפרק את האוהל שלהם לפני שהדחפור יעלה עליו ויהרוס אותו. המשפחות ביקשו מנציג המינהל שהיה במקום: תנו לנו עשר דקות לפרק את האוהל. הוא אפילו לא טרח להקשיב להן. רק אחרי שפניתי אליו וביקשתי שיתן להם אפשרות לפרק את האוהלים במשך עשר דקות הוא נאות לאפשר להם לפרק את האוהלים לפני שהדחפור יעלה עליהם. הוא גם אמר שהיה להם את כל הזמן שבעולם לפרק את הכול והם לא פרקו.

אצל משפחות אחרות, האוהלים ששימשו למגורי אדם כבר היו הרוסים כשהגעתי, כי לא היה מי שיתערב למענן. ההורסים הגיעו, על פי עדותו של סאלם, בשעה 08:30 בבוקר. אני ראיתי את האוהלים יחד עם כל ההריסות קרועים ומושחתים.

כל הקבוצות מאנשי הג'האלין, שהתגוררו בסביבת התנחלות מעלה אדומים וכביש מעלה אדומים-יריחו, ואשר נגדן צווי הריסה ופינוי בשנים 1997-1998, עתרו לבג"צ. חמש עתירות הוגשו באמצעות עו"ד שלמה לקר.

בעקבות אחת מעתירות אלה, שהוגשה ב-22.2.98[87] הוציא בג"צ צווי ביניים שאסרו על רשויות הביטחון לפנות, להרחיק או להרוס אוהלים של קבוצה מאנשי הג'האלין. בהמלצת בג"צ, מינה שר הבטחון את האלוף (מיל.) רפאל ורדי כבודק מטעמו, על-מנת לבחון את תנאי ההעברה של אנשי הג'האלין ל"אתר החלופי." התנהל משא-ומתן בין בא-כוחה של הקבוצה, המונה 35 משפחות ובודדים, ובסך-הכול כ-200 נפש, לראש המינהל האזרחי. המשא-ומתן הסתיים בפברואר 1999 בהסדר, שאושר על ידי אלוף (מיל.) ורדי ושר הבטחון והובא בפני בג"צ.

ג. ההסדר לפינוי 35 המשפחות[88]

ההסדר שהושג, עליו חתומים בא כוחה של קבוצת העותרים, עו"ד שלמה לקר, ועו"ד יהודה שפר ממחלקת הבג"צים בפרקליטות המדינה, כולל את העקרונות הבאים:

1. **פינוי**: אנשי הקבוצה "יתפנו על מטלטליהם" מהשטח בו הם יושבים, לאחר שהרסו את המבנים בהם התגוררו עד עתה, יעברו ל"אתר החלופי" ו"שם יבנו את ביתם" (סעיף 7 להסדר).
2. **הקצאת מגרשים למפונים**. לכל בודד יחכיר המינהל האזרחי ממגרש בן חצי דונם, לכל "משפחה" (זוג ועד ארבעה ילדים) יוחכר מגרש בן דונם, ולכל "משפחה גדולה" (מעל ארבעה ילדים) יוחכר מגרש בן דונם וחצי — כל זאת ב"אדמות מדינה" באזור העיירה אבו דיס, בחכירה (ללא תשלום) ל-49 שנים. עם אופציה להארכה ב-49 שנים נוספות. שלושה דונמים נוספים הוקצו כעתודה (ס' 5-6, 8. נספח ד' להסדר הוא העתק מחוזה החכירה);
3. **תכנון ובנייה**. המינהל התחייב להכשיר, על חשבונו, את האתר לבנייה, לחבר נקודת מים לכל מגרש, ולהציב באתר "שלושה מבנים יבילים אשר ישמשו כגן ילדים, בית ספר ומרפאה" (ס' 10). מיקום המגרשים ותכנונו העתידי של האתר ייעשו בעצה אחת עם נציגי התושבים (ס' 9, 10). היתרי בניה יונפקו ללא תשלום (ס' 9);

87. **בג"צ 1242/98 עבדאללה סאלם סעידה ג'האלין ואח' נ. המנהל האזרחי לאזור יהודה ושומרון והמפקד הצבאי לאזור יהודה ושומרון.**

88. **הודעה מוסכמת מטעם הצדדים** בבג"צ **שם**, 7 בפברואר 1999 (להלן: **ההסדר**).

4. **תשלום כספי**: המינהל האזרחי ישלם למפונים, "לפנים משורת הדין," סכומים שיהוו "פיצוי מלא" וסופי על זכויות ו/או נזקים הכרוכים במעבר ל"אתר החלופי". כל בודד יקבל 15,000 ש"ח, משפחה" תקבל 28,000 ש"ח ו"משפחה גדולה" 38,000 ש"ח (ס' 12-13). התשלום ייעשה באמצעות קרן נאמנות, בשיעורים שייקבעו בהסכמה (ס' 14-16). לפחות 60% מהתשלום "לא יוצאו מהקרן" אלא "למטרות בניה של מבנה קבע בלבד" (ס' 15);

5. **מרעה**: בנספח ב' להסדר סומנו שטחים של כ-3,000 דונם אשר, כלשון ההסדר, "המינהל האזרחי לא יביע את התנגדותו לכך שהעותרים ירעו את עדריהם בכל עת" בו (ס' 17). המינהל הביע גם "נכונות לפעול לפישוט הליכים לקבלת היתרי מרעה" בשטחים הסמוכים ל"אתר החלופי" (ס' 18).

ד. ההיבט המשפטי

ניסיונותיהם של אנשי הג'האלין להסיר את רוע הגזירה באמצעות פנייה לבג"צ עלו, כאמור, בתוהו. הפניות לבג"צ סייעו לאנשי ג'האלין בכך שעיכבו את הגירוש והפנו תשומת לב ציבורית לעניינם. בג"צ גם הקפיד על כך שהשלטונות יפעלו "על פי חוק" (במובנו הצר, שיוסבר להלן), ועודד את המשא-ומתן שהוביל להסדר. אולם בבואו להחליט באופן עקרוני, התייצב בג"צ, כדרכו בכל האמור בשטחים, מאחורי צעדי השלטונות הישראליים.

לבדווים אנשי הג'האלין לא נמסרו כל הודעות על "הכרזת" קרקעות באזורי המחייה שלהם "אדמות מדינה", שנעשו, כאמור, החל מ-1981 (במקביל להכנתה ולאישורה של "תכנית המתאר המקומית" הראשונה של התנחלות מעלה אדומים), מאחר שמראש הם לא נחשבו לבעלי זכויות כלשהן בקרקע. אנשי הג'האלין, כדברי בג"צ, "לא טענו בעבר ואינם טוענים כיום, כי הם בעלי המקרקעין."[89]

מרגע שהושלמו הליכי ה"הכרזה" לגבי כל שטח, נהפכה שהות הבדווים באותו שטח לעבירה על החוק. הבדווים היו "פולשים לאדמות המדינה", והמבנים שהתגוררו בהם ל"בנייה בלתי חוקית." בג"צ קיבל (בהחלטה אחרת) את עמדת המדינה לפיה כל אוהל, סככה או פחון שמקימים הבדווים נחשב "בניין" על פי הגדרתו בחוק.[90]

בנוסף, קבע בג"צ כי ההסכמות בין אנשי הג'האלין לבעלי הקרקע בכפרים הפלסטיניים בכל הנוגע לשהות על הקרקעות, השימוש בבארות ורעיית העדרים בהן נהפכו לחסרות תוקף, מאחר שזכותם של בעלי הקרקע עצמם על אדמותיהם נשללה, כאמור, בתהליך ההכרזה.

בג"צ קיבל, אפוא, במלואה את עמדת השלטונות הישראליים, על פיה אין לאנשי הג'האלין כל זכויות שהן בקרקע, וגירושם לצורכי ההתנחלויות תואם את החוק:

> טענתם [של העותרים, אנשי הג'האלין] היא כי הינם בני רשות במקרקעין. טענות אלה יש לדחות. על פי החלטת ועדת הערר הראשונה העוררים משנות השמונים [קרי תושבי הכפרים] לא רכשו זכויות קנייניות במקרקעין אלו. ממילא לא יכלו אף להקנות לעותרים זכויות של ברי רשות באותם מקרקעין.[91]

ה. ביקורת

במידה שמדובר ב"חוק" המקומי במובנו הדווקני, הצר והמילולי — כלומר, במצב המשפטי שיצרו הצווים הצבאיים בגדה המערבית החל מ-1967 — לא היה פגם בהחלטות בג"צ לגבי אנשי הג'האלין בפרט, ובהליך גירושם של אנשי הג'האלין בידי ישראל מאזור המחייה שלהם בכלל.

על-פי מובן זה, אין למעשה בסיס חוקי כלשהו לאורח החיים הבדווי, שבמרכזו גידול עדרים תוך נדידה עימם ומגורים, זמניים יותר או פחות, לצד העדרים

---

89. **בג"צ ג'האלין**, עמ' 13-14.
90. **בג"צ 2237/96 סג'ר יוסף ע/אל עזיז אבו דאהוק ואח נ. המפקד הצבאי באזור**, 92 (2) תקדין עליון 353 (1997).
91. **בג"צ ג'האלין**, עמ' 13-14.

באזורי המרעה לאורך השנה. מעצם טבעו כרוך אורח חיים זה בכניסה ל"אדמות מדינה" ובהקמת "מבנים בלתי חוקיים" עליהן. הדרך היחידה בה יכולים הבדווים לקיים את החוק, על פי הפירוש שהעניקו לו שלטונות צה"ל ובג"צ, הוא להפסיק להיות בדווים. זהו אכן הגורל שמייעד להם למעשה "המינהל האזרחי" ב"אתר החלופי" שהקים עבורם.

המשפט הבינלאומי שעניינו זכויות האדם ודיני מלחמה נועד, בין השאר, להבטיח כי מצב "משפטי" כזה לא ייווצר, דהיינו כי ממשלות — וגם שלטון צבאי בשטח כבוש — לא יעשו בספר החוקים כבתוך שלהם, לקידום מטרות או אינטרסים של השלטון על חשבון קבוצות-אוכלוסייה חסרות-הגנה, מעוטות אמצעים ומשוללות זכויות.

שלושה עקרונות בסיסיים של המשפט הבינלאומי הופרו בפעולות הגירוש של אנשי הג'האלין מאזור המחייה שלהם. כפי שיוסבר בהמשך, ההסדר שהושג בתחילת 1999 לא גרע, מהותית, מחומרת ההפרות, גם אם המתיק במשהו את גלולת הגירוש.

1. האיסור על פינוי אוכלוסייה שלא להבטחת ביטחונה או לצורך צבאי הכרחי

על-פי סעיף 49 באמנת ג'נווה הרביעית,[92] לכובש מותר להעביר אוכלוסייה בתוך השטח הכבוש רק לשם "שמירה על בטחון האוכלוסייה או אם צרכים צבאיים הכרחיים תובעים זאת." על-פי הפרשנות שפרסם הצלב-האדום הבינלאומי,

> פינוי מותר רק במקרים... בהם שיקולים צבאיים מכריעים הופכים אותו להכרחי. היכן שפינוי אינו הכרחי, הוא חדל להיות לגיטימי.[93]

פינוי כזה הוא זמני, וסעיף 49 קובע כי "אנשים שפונו כך יועברו חזרה לבתיהם ברגע שמעשי האיבה באזור האמור פסקו."

ברור כי הקמת התנחלות אזרחית על קרקע ציבורית אינה יכולה להחשב צורך כזה. התנחלות מעלה אדומים לא הוקמה, ובוודאי שלא הורחבה, בטענה של צרכים ביטחוניים, ואין לשלטונות ישראל כל כוונה לאפשר את חזרתם של אנשי הג'האלין לאזור המחייה שלהם.

יתרה מזו, גם תפיסת עשרות אלפי דונמים של אדמות מרעה בידי צה"ל, בשנות הששים והשבעים, לצרכי אימונים ושטחי אש, אשר דחקה את אנשי הג'האלין משטחי המרעה שלהם במזרח מדבר יהודה ומערב בקעת הירדן, אינה יכולה להחשב מוצדקת בתוקף צורך צבאי הכרחי.

בהקשר כללי זה קבע השופט (כתוארו אז) אהרון ברק:

> אפילו צורכי הצבא [הכובש] הם צרכיו הצבאיים ולא צורכי הביטחון הלאומי במובנו הרחב.[94]

לאור העובדה כי שטחי האימונים של צה"ל בתוך שטח מדינת ישראל נמצאים במרחק קצר ביותר מהגדה המערבית, קרי, האזור הכבוש, תפיסת שטחים לצורך אימונים בתוך אזור זה נעשתה, במקרה הטוב, משיקולים של נוחות או חיסכון באמצעים, שאינם יכולים להתפרש כצרכים צבאיים הכרחיים.

תפיסת שטחים בבקעה בסמוך יותר לגבול עם ירדן, לצורך שמירה על הגבול עצמו בשנות ה-70 וה-80 היתה מבוססת יותר מבחינה משפטית, מאחר ונשענה על צרכים צבאיים אמיתיים באזור הכבוש. אלא שבסיס זה הצטמצם מאוד מאז נחתם חוזה השלום בין ישראל לירדן ב-1994, ומן הראוי היה כי בעקבות חתימת החוזה יחזיר צה"ל לבעלי הקרקע הפלסטינים חלק גדול משטחים אלה.

יוצא שסילוק הבדווים אנשי הג'האלין מאזור המחייה שלהם בבקעת הירדן ועל כביש ירושלים-יריחו, בין השאר לצורך הקמתה והרחבתה של התנחלות מעלה אדומים, עמד בסתירה לאיסור החל על הכובש, על-פי המשפט הבינלאומי, לפנות תושבים בשטח כבוש שלא לצרכים צבאיים הכרחיים.

---

92. **IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time or War**, 12 August 1949. For text see *Human Rights: a Compilation of International Instruments*, (2nd part), New York and Geneva, United Nations, 1994 (ST/HR/I/Rev.5), pp. 803 ff.

93. ר' Jean S. Pictet, (ed.), **Commentary: IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War**, Geneva: International Committee of the Red Cross, 1958, p. 280.

94. **בג"צ אגודת המורים**, עמ' 794-795.

2. הבטחת הסדר והחיים הציבוריים

תקנה 43 לתקנות האג[95] מחייבת את הכובש כדלהלן:

> בעבור סמכויות השלטון החוקי למעשה לידי הכובש, ינקוט הלה בכל האמצעים שביכולתו כדי להחזיר על כנם ולהבטיח את הסדר והחיים הציבוריים, עד כמה שהדבר אפשרי, מתוך כיבוד החוקים הנוהגים במדינה, חוץ אם נבצר ממנו הדבר לחלוטין.

תקנה זו התפרשה כמטילה על הכובש חובה בסיסית לקיים מימשל הוגן ותקין שיפעל לטובת האוכלוסייה הכבושה ולרווחתה. היטיב לנסח זאת השופט (כתוארו אז) אהרון ברק ב"בג"צ אגודת המורים":

> בית-משפט זה פועל על-פי תקנות האג, וזאת כל עוד לא שונו על-ידי מנהגים חדשים או בהסכם בינלאומי התופס בישראל. עם זאת, במסגרת התקנות עצמן, יש מקום להתייחס אל כוחותיו ותפקידיו של ממשל מתוקן, וזאת לא על-פי השקפות חברתיות, אשר שררו לפני מאה שנים ויותר, אלא על-פי המקובל והנהוג בין עמים בני תרבות בימינו ובזמננו. על-כן, התוכן הקונקרטי שניתן להוראתה של תקנה 43 לתקנות האג בדבר הבטחת הסדר והחיים הציבוריים לא יהיה על-פי הסדר והחיים הציבוריים של סוף המאה התשע-עשרה, אלא על-פי הסדר והחיים הציבוריים של מדינה מודרנית ותרבותית בסוף המאה העשרים.[96]

בכל הקשור לגירוש הג'האלין, נכשל בג"צ, למרבה הצער, בתפקידו האמיתי: יישום המשפט הבינלאומי לאור עקרונות אלו, הלכה-למעשה, ויציקת "תוכן קונקרטי" בעקרונות על-ידי הגנה בפועל על אנשים הנתונים תחת כיבוש צה"ל. אמירות כמו זו שלעיל הוכחו, לאורך השנים, כהצהרות ללא כיסוי, והחלטות בג"צ הנוגעות לאנשי הג'האלין, שנסקרו כאן, משמשות דוגמה לכך.

בסוף המאה ה-20 אין מדינות "מודרניות ותרבותיות" מגרשות אנשי שבטים נודדים כלאחר-יד מאזורי המחייה שלהם, או כופות עליהם, הר כגיגית, שינוי דראסטי באורח חייהם וזניחת מסורתם ותרבותם. נהפוך הוא: "עמים בני תרבות בימינו ובזמננו" עושים, בסוף המאה ה-20, ככל יכולתם כדי להגן על קבוצות-אוכלוסייה חלשות, ובכללן שבטים ועמים שהמודרניזציה מעמידה את אורח חייהם ואת תרבותם הייחודיים בסכנת כליה.

הקהילה הבינלאומית מכירה בזכויותיהם של בני אדם בכלל, ושל שבטים ועמים כאלה בפרט, לשמר את אורח חייהם ומסורתם. כך אמנה שקיבל ארגון העבודה הבינלאומי ב-1989, ושעניינה "עמים שבטיים ומקוריים במדינות עצמאיות", קובעת בין היתר:

> על ממשלות מוטלת החובה... לקדם את יישומן המלא של הזכויות החברתיות, הכלכליות והתרבותיות של עמים אלה, **תוך כיבוד זהותם החברתית והתרבותית, מנהגיהם, מסורותיהם ומוסדותיהם**... לחסל פערים סוציו-אקונומיים... **באופן העולה בקנה אחד עם שאיפותיהם ואורח חייהם.**[97] [ההדגשות שלנו]

מדינות שבעבר דיכאו שבטים ועמים כאלה, נישלו אותם מעל אדמתם וכפו עליהם אורח חיים זר, משקיעות כעת מאמצים ומשאבים רבים על מנת לפצות את בני אותם שבטים ועמים על העוול שנעשה להם. כך הושבו לאנשי שבטים ועמים כאלה קרקעות שהיו בבעלותם המעשית — גם אם לא היו להם כל "זכויות קניין" בהן, בלשונו היבשה של החוק המודרני; הוענקו פיצויים היכן שהשבת הקרקעות לבעליהן לא היתה מעשית עוד; וננקטו פעולות שמטרתן לשמר, ככל הניתן, את אורח חייהם המסורתי. כל זה נעשה בתהליך של משא-ומתן בין הממשלות לנציגי אותם שבטים ועמים ותוך

---

95. **Regulations annexed to The IV Convention Respecting the Laws and Customs of War on Land** (The Hague, 18 October, 1907. For text see e.g. A. Roberts and R. Guelff (eds.), *Documents on the Laws of War* (2nd Edition), Oxford, Clarendon, 1994, pp. 43 ff.

96. **בג"צ אגודת המורים**, ע' 800.

97. הציטוטים הם מחלקים של סעיפים 2(1), 2(2)(b); ו-2(2)(c) מתוך: **ILO Convention (No. 169) concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries.** For text see *Human Rights: a Compilation of International Instruments*, vol. I pp. 475-489. See also World Conference on Human Rights, Vienna, 14-25 June 1993, *Vienna Declaration and Programme of Action*, A/CONF. 156/23, 12 July 1993, Art. 20.

פינוי הג'האלין. צילום: פלאש 99

התחשבות בעמדתם. לא אחת עוגנו הסכמים שהניב המשא-ומתן בחקיקה מיוחדת.[98]

כל אלה אינם, כמובן, מתפקידיו של בית-המשפט. ממשלת ישראל, באמצעות צה"ל, היא האחראית על גירוש אנשי הג'האלין מאזור המחייה שלהם, תוך רמיסת זכויותיהם ברגל גסה. אך בית-משפט המתיימר ליישם את המשפט "המקובל והנהוג בין עמים בני תרבות בימינו ובזמננו," יכול היה להצביע על כיוונים כאלה. בג"צ גם יכול היה, ולמעשה חייב היה, לשלול את תקפותה החוקית של מדיניות הגירוש, הנישול וההתנחלות, בשל היותה נוגדת את הוראות אותו משפט "מקובל ונהוג" — קרי, המשפט הבינלאומי — אשר לאורו הוא אמור לשפוט את מדיניות ישראל בשטחים.

3. האיסור על השתלטות-קבע של הכובש על רכוש ציבור[99]

גם אם היינו מקבלים את עמדת שלטונות ישראל ובג"צ כי האדמות עליהן ישבו אנשי הג'האלין הן רכוש הציבור, הרי זכותם של אנשי הג'האלין לשבת באותן אדמות, אפילו אם היא מזערית, עדיין עולה עשרות מונים על זכותם של המתנחלים הישראלים לבוא ולהתיישב בהן. אנשי הג'האלין הם חלק מאותו ציבור לו שייכות האדמות, הם "תושבי האזור", והם שכנו באדמות אלה — ולו רק מ-1988, כטענת השלטונות. לעומת זאת המתנחלים זרים לאזור, אינם חלק מהציבור המקומי, והתיישבותם באדמות הציבור הפלסטיני מנוגדת לכל עקרונות המשפט

98. לעניין זה ר' באתר האינטרנט של The Fourth World Documentation Project, הכולל נוסח של רבים מההסכמים בין מדינות לעמים המקוריים, ובהם הסכמים היסטוריים: http://www.halcyon.com/FWDP/treaties.html
גם כאן אין הכוונה לטעון כי כיום יחס מדינות המערב כלפי העמים המקוריים שבשטחן הוא ללא רבב, אלא להצביע על המגמה הכללית של הכרה בזכויות עמים ושבטים אלה.

99. ר' דיון רחב יותר בסוגיה זו בפרק 2.

הבינלאומי — על אחת כמה וכמה כשהדבר כרוך בנישול ובגירוש חלקים מציבור זה.

אך בעוד בג"צ הכיר עקרונית בכך שהאדמות הנדונות הן "רכוש הציבור", הוא נתן, בד-בבד, יד לגזלת רכוש זה מידי ציבור הבעלים שלו, ובהם אנשי הג'האלין, ולהעברתו, באורח המנוגד להוראות המשפט הבינלאומי, לידי המתנהלים.

ההחלטה ב"בג"צ ג'האלין" סתמה את הגולל על מאמציהם של אנשי הג'האלין להגן על זכויותיהם באמצעים משפטיים. בג"צ קבע כי הדין עם המגרשים. למגורשים, בהיותם משוללי כל "רשות במקרקעין," לא נותר אלא לקוות כי שלטונות צה"ל, בטוב ליבם, יקלו את תנאי הגירוש "לפנים משורת הדין."[100] העמדה שנקט בג"צ דחקה את אנשי הג'האלין לפינה, בה ניצבה בפניהם הבחירה בין שני סוגי גירוש: גירוש פתאומי ואלים, מהסוג שתואר לעיל, הכרוך בנזק חומרי רב ובחוויה נפשית קשה מחד גיסא; או השלמה-מאונס עם הגירוש, תוך התמקחות עם המינהל האזרחי בניסיון לצמצם את נזקיו ככל הניתן, מאידך גיסא. אנשי הג'האלין בחרו, כמובן, באפשרות השנייה.

ו. אנשי הג'האלין לאחר ההסדר

את ההסדר יש לראות לאור האמור לעיל. הכותרת "הסכם פשרה" שניתנה לו עשויה להטעות. ישראל כפתה על אנשי הג'האלין גירוש מאזור המחיה שלהם ויישוב מחדש ב"אתר החלופי" על מנת לקיים את תכניות ההרחבה של מעלה אדומים והתנחלויות אחרות. בנושאים אלה לא היתה כל פשרה. הפשרה היתה על תנאי הגירוש, ועליהם בלבד. המינהל האזרחי התפשר על היקף התשתית ב"אתר החלופי", על מחיר רשיונות הבניה, על גודל המגרשים וגודל הפיצויים — אך לא ויתר כמלוא הנימה על תוכניות הגירוש וההתנחלות.

עתידם של המגורשים מאנשי הג'האלין, גם אלה השותפים להסדר, עודנו לוט בערפל. מעדויות שמסרו אנשי הג'האלין ל**בצלם** עולות שתי בעיות עיקריות:

- המעבר יהווה שלב נוסף בדרך לחיסולו הסופי של אורח חייהם כבדווים. השטח שהוקצה לכל משפחה ב"אתר החלופי" אינו מתאים לשיכון עדרים, וספק אם שטח המרעה יספיק לכלכל אותם. אם יחרגו אנשי הג'האלין מהמגרשים ואדמות המרעה שהוקצו להם, הקפיד המינהל לציין, הוא "שומר לעצמו את מלוא הסמכות לסלק את העותרים".[101]
- השטח המוצע מוכר כ"אדמות מדינה" רק על ידי ישראל. בעיני הפלסטינים, ובהם אנשי הג'האלין, מדובר בקרקעות השייכות לתושבי אבו דיס. המינהל האזרחי לא התייעץ באנשי אבו דיס, או ברשות הפלסטינית, והשטח מיושב, אפוא, ללא הסכמת בעליו. בעיות קשות עלולות להתעורר עם מעבר ה"אתר" לידי הרשות הפלסטינית.

כך מסר בעדותו ל**בצלם** מוחמד ח'ליל מוקביל ג'האלין, בן 30, נשוי ואב לשבעה ילדים, פועל שעושה עבודות מזדמנות ובעל עדר:[102]

> ההסכם לא מקובל עלי אבל אין לי ברירה אחרת. אם לא נקבל את ההסכם, החלטת בית המשפט העליון תהיה נגדנו. כבר התנסינו בחורף שעבר, כשבאו שוטרים ומשמר הגבול ועקרו אותנו מהאזור. לא השאירו לנו כלום. עקרו את כל האוהלים וכל מה שהיה מחובר לאדמה, שמו את זה בערימה אחת באותו מקום שרוצים להעביר אותנו אליו עכשיו, והשאירו אותנו פה בלי כלום. נשארנו פה עשרה ימים בלי כלום, בלי חתיכת בד שתכסה אותנו מהגשם, עד שקיבלנו החלטה של בית המשפט העליון להשאיר אותנו במקום זמנית. הקמנו את האוהלים מחדש. אני אישית לא רוצה להתנסות בכזה מקרה שוב, לכן אני חייב לקבל את ההסכם למרות שהוא לא טוב.

100. המינהל האזרחי הדגיש פעמיים ב"הסכם הפשרה" כי ההסכם הינו "לפנים משורת הדין." ר' ס' 2 ו-12 להסדר.
101. סעיף 6 להסדר.
102. נגבתה בידי מרוה ג'ברה טיבי ב-11.4.99, באוהל של העד, מזרחית להתנחלות מעלה אדומים.

ההסכם הזה לא טוב מהרבה בחינות. קודם כל הם הולכים לתת לנו אדמה ששייכת לאנשי אבו-דיס וזה דבר מאוד בעייתי. זה יגרום לסכסוך בינינו לבין אנשי אבו דיס. ואפילו אם נניח שהאדמה היא לא של אנשי אבו דיס — היא קטנה מאוד לצורכי הבדווים. אני למשל הולך לקבל לפי ההסכם דונם וחצי. איך זה יספיק גם לי וגם לעדר שלי? זה לא אפשרי. האדמה שאמורים לתת לנו כמרעה נמצאת במרחק עשרה ק"מ. אנחנו לא נוכל להיות באותו אזור של מרעה כל הזמן וגם המקום של המרעה רחוק מאוד. השטח שנתנו לא יספיק לכל העדר ואפילו אם יספיק לא יהיה ירוק בכל ימות השנה. זה גם לא תואם את צורת החיים שלנו — עכשיו אני נודד יחד עם העדר עם אוהל קטן ומחפש אזורים ירוקים. שם את האוהל, נשאר כמה ימים ומחליף מקום, אני יכול להגיע בצורה זו עד הים. לפי ההסכם אני לא יכול לחיות את החיים שלי כבדווי, אני לא יכול לנדוד עם העדר.

מתוך עדותו של יוסיף עודי מוקביל ג'האלין, בן 22, נשוי ואב לילד, פועל ובעל עדר:[103]

לא חשבנו על פתרון כזה. זה מתנגש עם צורת החיים שלנו. לי למשל יש ארבעים עזים. אני אמור לקבל דונם וחצי וזה לא מספיק לי, למשפחתי וגם ולעדר. יש לזכור שכל מי שגר לידי במרחק של שלושה מטר יש לו מספר כזה של עזים. עכשיו תסתכלי איך כאן כל אוהל רחוק מהשני. איך נחיה אחד בתוך השני, איך נסבול את הרעש של העדרים של 35 משפחות? זה יהיה משהו כמו חמישים דונם שיש בתוכן בערך 2,500 עזים וגם 35 משפחות עם הרבה ילדים. איך זה יתאפשר?

המשפחות פה מסכימות לפתרון הזה שהגיעו אליו בהסכם אבל אף אחד לא מרוצה. יש פה בעיה רצינית מאוד. הרשות אומרת שהאדמה הזו שייכת לאנשי אבו דיס. ישראל אומרת שזו אדמת מדינה. אני אישית לא יכול לגור באדמה ששייכת למישהו אחר. אם יבוא מישהו מאבו דיס ויגד שזה שלו אני לא אשאר בבית יום אחד, אני לא יכול להשאר ברכוש של אחרים. נכון שאני עכשיו נמצא על אדמות ששייכות לאבו דיס אבל אני לא לקחתי אותן. אין לי בעלות על האדמה, זה שונה. המצב שההסכם יגרור אותנו אליו מסוכן מאוד.

חרף המאבק המשפטי והציבורי, מדיניות ישראל — ליישב את הבדווים אנשי הג'האלין באופן כפוי, תוך אילוצם לנטוש את אורח חייהם המסורתי, במטרה לצמצם את נוכחותם בשטחים שישראל חומדת — עומדת על סף הצלחה מלאה. 70 משפחות, שגורשו ב"גלים" הקודמים, יושבות כבר ב"אתר החלופי". 35 המשפחות השותפות להסדר עתידות לעבור אליו בקרוב. סביר שמשפחות נוספות יצטרפו להסדר בעתיד.

רוב אנשי הג'האלין, ובמיוחד הצעירים בהם, אינם מתפרנסים עוד מגידול עדרים. רבים עובדים בישראל ואף, למרבה האירוניה, באזור התעשייה בהתנחלות מעלה אדומים.

דובר המינהל האזרחי הצהיר אף כי,

ישראל הבטיחה לאלה [מאנשי הג'האלין] שיישובו מחדש כי אף שהם יהיו מעתה מחוץ לשטחה המוניציפאלי של מעלה אדומים, יהיה באפשרותם להמשיך ולעבוד בתחומי העיר, וכי יישובם מחדש לא ישפיע לרעה על העסקתם.[104]

לו אכן נהגה ישראל כ"מדינה מודרנית ותרבותית בסוף המאה העשרים". היתה פועלת בעצה אחת עם תושבי האזור בכלל ועם אנשי הג'האלין בפרט, כדי למצוא פתרון נאות המשלב את אורח חייהם המסורתי של הג'האלין עם זה המודרני. פתרון כזה היה מצריך הקצאת שטחי קרקע ומשאבים מצומצמים לאין ערוך מאלה שהוקצו להתנחלות מעלה אדומים. על המנעות השלטונות מלפעול לפתרון ברוח זו קובל פרופסור שרון כבר בשנות ה-70:

מעולם לא נעשה ניסיון לפתור את הבעיות הכלכליות של הבדווים, ואולי גם לפתור את בעיות מחירי הבשר הגבוהים של הגדה המערבית ע"י עיבוד תכנית של גידול בהמה דקה בכמויות גדולות יותר, בשיטות חדשות, בתחום שהבדווים רואים בו את מקצועם. במקום להפנות את הבדווים לבנין ולעבודות בתחום העיר, אפשר היה בהחלט לפתור את בעיותיהם בתחום שבו הם רואים שיקום כלכלי מכובד, שאינו פוגע במסגרות השבטיות המסורתיות.[105]

---

103. נגבתה בידי מרוה ג'ברה טיבי ב-11.4.99, באוהל של העד, מזרחית להתנחלות מעלה אדומים.
104. הודעת דובר המינהל האזרחי.
105. שרון, "הבדווים במדבר יהודה", ע' 187.

ישראל, לעומת זאת, גזרה חנק איטי על אורח חייהם ומקור פרנסתם המסורתיים של אנשי הג'האלין. שיח' עבדאללה מתאר כך, בעדותו ל**בצלם**, את מצב אנשי הג'האלין היום:

לפני שבנו את מעלה אדומים היינו בדיוק איפה שהיא נמצאת עכשיו, ושם היתה לנו באר מים. עכשיו אנחנו קונים מים ממעלה אדומים.

אבל זה לא נגמר בזה שהם גרשו אותנו כשבנו את מעלה אדומים. עכשיו הם רוצים לגרש אותנו מהאיזור כולו. הם גרשו חלק מאיתנו ב-1994, בשנה שעברה הם העבירו חלק מאיתנו, ושוב בתחילת השנה הזאת.

עכשיו אין לנו איפה לתת לצאן שלנו ולרועים שלנו להסתובב. וזה סוף העולם בשביל בדווי, כי הוא חי על זה. החיים של הבדווי תלויים בעדר שיש לו ובצאן שיש לו. עכשיו אם אנחנו נכנסים לאזורים מסוימים עוצרים אותנו.

זה דורש מאיתנו להפסיק להיות בדווים, ולחפש עבודה אחרת בשוק.

בדווי זאת אומרת לבחור את המקום, ואת השם של הבן, ואם אתה לא יכול לבחור אחד מהשניים, אתה מפסיק להיות בדווי.

עכשיו זה מה שקורה לנו: אנחנו לא יכולים לבחור לא בית ולא מרעה, אז אנחנו כבר לא בדווים.

5. התכנית להרחבת התנחלות מעלה אדומים

פרק זה נוגע בתכנית להרחבת התנחלות מעלה אדומים, המכונה "תכנית מתאר מקומית מס. 4/420"[106] (להלן: תכנית ההרחבה). התכנית עברה את כל האישורים, אך יישומה מתעכב. עתירה לבג"צ של תושבים מהאזור, באמצעות מרכז ירושלים לזכויות האדם ועו"ד אביגדור פלדמן,[107] תלויה ועומדת בבית המשפט העליון. תכנית ההרחבה ממחישה את הכוונות הפוליטיות שבהקמת התנחלות מעלה אדומים והרחבתה, כמו גם את האפליה הקיצונית לטובת המתנחלים ונגד הפלסטינים במדינות שנוקט השלטון הישראלי.

א. התכנית: שטח, מטרות, קווים עיקריים

תכנית ההרחבה חלה על שטח של "כ-12,443 דונם" (בסעיף 1.1.4). שטח זה, שהופקע כ"אדמות מדינה," רובו בשנות ה-80, סופח לתחום השיפוט של עיריית מעלה אדומים בתוקף צו צבאי באוגוסט 1994.[108]

תכנית ההרחבה הוכנה בידי משרד מתכננים ישראלי פרטי. התכנית נערכה ביוזמת עיריית מעלה אדומים ומגדירה את "בעל הקרקע" כ"ממונה על הרכוש הממשלתי והנטוש." התכנית מגדירה את מטרותיה: "להשלים את תכנית המתאר המקומית מס. 420 [תכנית המתאר המקורית של ההתנחלות] לאור הלקחים של 10 השנים האחרונות מאז אישור התכנית" (בס' 1.1.7.1), ו"להנחות את הפיתוח והבינוי בשטח שצורף לשטח השיפוט של עירית מעלה אדומים" (בס' 1.1.7.2).

תכנית ההרחבה,

> מגדירה ומייעדת את האיזורים, מערכת הדרכים, שמושי הקרקע, זכויות, הגבלות הבניה והפיתוח, אזורי מגורים, תירות, פרויקטים מיוחדים, מרכזי תחזוקה בטיחות והצלה איזוריים, אזורי ספורט ונופש, בית עלמין, ואזור למסחר אזורי, שטח לשימור נופי, ש.פ.צ. [הכוונה כנראה לשטח ציבורי פתוח], אתר פינוי אשפה ומיחזור, אזור כריה וחציבה, ומכון טיהור. (בס' 1.1.7.3)

באחת, אין תכנית זו שונה מכל תכנית מתאר מקומית ישראלית לאזור פיתוח עירוני. זאת למרות העובדה שמדובר בהתנחלות בשטח הכבוש, האסורה על-פי המשפט הבינלאומי.

ב. יחס התכנית לפלסטינים

גם בתכנית נכתב כי היא חלה על אדמות הכפרים אבו דיס, ענאתה, אל-עייזריה, א-טור ואל-עיסוויה (בס' 1.1.6). החלקות מצוינות בשמותיהן הערבים. מעבר לכך אין כל התייחסות ישירה לפלסטינים תושבי האזור, או לציבור הפלסטיני בגדה המערבית בכלל.

קרקעות פרטיות:

התכנית מזכירה קרקעות פרטיות הנמצאות בתחום התכנית (השייכות לפלסטינים, אף כי עובדה זו אינה

---

106. המינהל האזרחי לאזור יהודה ושומרון, מרחב תכנון מקומי מעלה אדומים, **תכנית מתאר מקומית מס. 420/4**, ינואר 1995 [להלן: **תכנית ההרחבה**].

107. **בג"צ 3125/98 עבד אלעזיז מוחמד עיאד ואח' נ. מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון ואח'** (להלן: **בג"צ הרחבת מעלה אדומים**), עתירה לצו על-תנאי ולצו ביניים. הדברים בפרק זה מתבססים במידה רבה על עתירה זו, וכן על מכתב ההתנגדויות שהגישו עורכי-הדין של מרכז ירושלים לזכויות האדם, וחוות הדעת שהגישו פרופ' יוברט לו יון ואדריכל שמואל גרואג (ר' להלן). כל אלה מצביעים גם על פגמים תכנוניים רבים אחרים ב**תכנית ההרחבה**, בעלי אופי טכני יותר, שאינם מוזכרים בדו"ח זה.

108. **תקנות בדבר מועצות מקומיות (החלפת מפה) (מעלה אדומים)**, 31.8.94.

מצוינת). אך אלה אינן חלק מהתכנית, וזו אינה מייעדת להן שימושים כלשהם. קרקעות אלה, הגם שהן מוקפות מכל עבר בשטח השיפוט של התנחלות מעלה אדומים, מהוות איים של היעדר תכנון, איים של "לא-מעלה-אדומים" בתוך מעלה אדומים.

מצב תכנוני חריג וייחודי זה עלה בהתנגדות שהגישו עורכי-הדין של מרכז ירושלים לזכויות האדם למועצת התכנון העליונה בגדה, בשם 66 מתושבי היישובים הפלסטיניים בסביבה.[109] במכתב נאמר, בין היתר:

> התשריט מראה מובלעות[...] בתוך התכנית עצמה שנמצאות בחלל משפטי. מובלעות אלה אינן כלולות בשטח השיפוט של עיריית מעלה אדומים ואינן מהוות שטח תכנון. יוצא מכך, שקרקעות של מחזיקים ו/או בעלים באותן מובלעות נשארות נטולי תחום שיפוט ונטולי אפשרות תכנון. אותם בעלים ו/או מחזיקים לא יוכלו להשתמש באדמותיהם למטרה כלשהי או אף להגיש בקשה לתכנית פיתוח באדמותיהם (בניה או חקלאות או כל מטרה אחרת), מאחר והם מוקפים בתחום שיפוט ובתחום תכנון זרים. (בסעיף 71 למכתב).

ועדת המשנה להתנגדויות של מועצת התכנון העליונה, המורכבת מישראלים בלבד, ובהם נציגה של מתנחלי מעלה אדומים, דחתה את ההתנגדות. בהתייחסות לנושא זה נכתב בהחלטת הוועדה:

> הועדה אינה רואה פסול בהכנת תכנית (שכאמור אינה מיועדת לחול על קרקע שאינה קרקע מדינה) המשאירה "מובלעות" בבעלות תושבים מקומיים מחוץ לתחומה. אין בכך יצירת מעין "חלל משפטי, כטענת המתנגדים. לגבי מובלעות אלה תמשיך לחול תכנית RJ-5 על כל המשתמע מכך.[110] הפתרונות לדרכי גישה למתחמים השונים, הן בתחום התכנית והן בנוגע למובלעות שמחוצה לה, יימצאו במסגרת תכנון מפורט.[111]

במלים אחרות, בתוך השטח המתוכנן, באמצע שנות ה-90, כעיר חדישה, בה מתאפשרת בנייה באחוזים גבוהים, הושארו איים בהם הוחלה תכנית אזורית בריטית משנת 1942, האוסרת — לפחות על-פי הפירוש הישראלי — על בנייה מעבר לבית אחד לכל חלקה.[112] בכל מקרה, הסיכויים לכך שהשלטונות הישראליים יאשרו בנייה כלשהי לפלסטינים בקרקעות אלה הם אפסיים. סביר יותר שגורלן של חלקות אלה יהיה כגורל חלקתו של עבד אל-עזיז עיאד מאבו דיס, שבבעלותו "מובלעת" קרקע גם בשטח שסופח להתנחלות מעלה אדומים עוד לפני הרחבתה הנוכחית. עיאד סיפר בעדותו ל**בצלם**:

> ב-1981 יצאה פקודה נוספת, כלומר הכרזה שהאדמה שלנו אדמת מדינה. נעזרנו בעו"ד דרוויש נאסר, והלכנו לוועדת הערר הצבאית. אני הלכתי לשם. ישבו שם שלושה קציני צבא... ערערנו על בערך 3,000 דונם, והוועדה אישרה שבערך 200 דונם הם אכן אדמה פרטית. מהאדמה הזאת כ-15 דונם בשטח אבו אל-ר'וזלן, של מוחמד חמאד עיאד, שהוא אחי אמי, ואחרים.
>
> אבל בשנת 1992, אחרי שאמי ודודי מתו, הלכתי לקרקע, וראיתי דחפורים עובדים שם. אמרתי שיש החלטה שזו קרקע שלנו. נהג הדחפור לקח את ה-M-16 שלו, כיוון אליי, ואמר שאם לא אלך הוא יירה בי ויקבור אותי באמצעות הדחפור. הלכתי לעורך-הדין, הוא ניסה לעשות משהו, אבל נאמר לו שיש כבר עובדות בשטח, והציעו לנו פיצויים. סירבנו, כמובן.

על גורל כזה יותר מרומזת תכנית ההרחבה עצמה. בסעיף המכונה "כניסה לקרקעות שהם [כך במקור] מקומות דרכים" נאמר:

> הרשות המקומית או רשות שהוסמכה לכך ע"י מועצת התכנון העליונה, תהא רשאית לתפוס חזקה ולעלות על קרקעות המיועדות לדרכים, לשם סלילתן, הרחבתן, הטייתן, חסימתן או ביטולן — הכל על פי האמור בחוק. תוואי דרך שלכאורה עוברת על קרקע פרטית יבחן מחדש בקנה מידה מפורט יותר לפני אישורו. מעבר דרך על קרקע פרטית יהיה על תוואי דרך עפר קיימת. (ס' 3.1.5)

מכאן שהתכנית מעניקה לעיריית מעלה אדומים (כ"רשות המקומית") סמכות להפקיע קרקעות פרטיות,

---

109. עורכי-הדין איהאב אבו גיוש, הישאם אבו שחאדה, מרים שייך סלימאן, מוחמד דחלה ומוחמד איוב, בשם 66 תושבי הכפרים אל-עייזריה, ענאתה, אבו דיס, אל-עיסאווייה ואל-טור, "התנגדויות על תכנית 420/4 מעלה אדומים, למועצת התכנון העליונה, קמ"ט פנים וועדת המשנה להתיישבות, 20.5.98.

110. הכוונה לתכנית המנדטורית Jerusalem District Outline Regional Planning Scheme RJ/5, שאושרה ב-1942.

111. המינהל האזרחי ליהודה ושומרון, מועצת התכנון העליונה, ועדת משנה להתנגדויות, פרוטוקול ועדה מס' 2/98 מיום 21/1/98, בנושא התנגדות לתכנית 420/4 - מעלה אדומים [החלטה], סעיף 7.

112. ר' קון, **תכנון ערים**, עמ' 74-78.

אם מתוכננת עליהן דרך, הגם שאלה מצויות לכאורה מחוץ לתחום התכנית. בפועל, תשריט התכנית אכן כולל דרך מוצעת, המסומנת בצבע אדום. דרך זו "נקטעת" במובלעות הלבנות (כלומר בקרקע פלסטינית פרטית), והקו האדום מופיע שוב מצידן השני של המובלעות. גורלן של מובלעות אלה נחרץ, אפוא, להפקעה.

התייחסות ליישובי הסביבה ולתושביהם

כאמור, מעבר לאזכור האדמות שהופקעו, תכנית ההרחבה אינה מתייחסת כלל ליישובים הפלסטיניים באזור או לתושביהם. עם זאת, מייעדת התכנית שטחים נרחבים לצרכים "אזוריים." כך, מקצה התכנית "שטח לפרויקט מיוחד" (בס' 2.2.3) בו "מותרים השימושים והתכליות הבאים:

> מוסדות ציבור, תרבות ומנהל עירוניים מרכזיים, מוסדות אקדמאים ומכוני מחקר ואלמנטים של חינוך גבוה, וכל שימוש אחר לתועלת החברתית והכלכלית של אוכלוסיית מעלה אדומים והאזור. (ס' 2.2.3.1)

כמו כן נכללים בתכנית ההרחבה "מרכז בטיחות והצלה אזורי" (סעיפים 2.2.11 ו-2.2.12), וכן "שטח למסחר ושרותים אזוריים (סעיף 2.2.15) הכולל, למשל, "שירותים אזוריים בתחום החינוך, תיירות, הסברה וכדי."

אך למעשה מתייחס המונח "אוכלוסיית [...] האזור" להתנחלויות היהודיות בסביבה ולירושלים, ואינו כולל את שכניה הפלסטינים של ההתנחלות. מכל מקום, **לבצלם** לא ידוע על פלסטינים כלשהם הנהנים משירותי הספריה, החינוך או "מוסדות הציבור" האחרים בהתנחלות מעלה אדומים. בדומה לכך, לא יוכל פלסטיני תושב הגדה להתאכסן במלונות המתוכננים או לקנות במרכזי המסחר אם לא הצטייד באישור מיוחד. זאת בניגוד, כאמור, ל"ישראלים" — הכוללים כל אזרח זר הנכנס לישראל.

היעדר ההתייחסות ליישובי הסביבה עומד בניגוד לחוק הירדני[113] שלאורו אמור היה התכנון להתבצע. בחוק התכנון הירדני מותנית הכנת תכנית מכל סוג שהוא בהכנה מוקדמת של תכנית טופוגראפית בסיסית לאזור ובמתן הסבר למצב קיים באותו אזור (סעיף 14 (1) לחוק), ובין היתר (על פי סעיפי המשנה לסעיף זה): (א) תיאור המצב הטופוגראפי והגיאולוגי, (ב) מצב האקלים (ג) ההיסטוריה של התפתחות הבנייה באזור (ד) השימוש בקרקעות (דיור, חקלאות, תעשייה וכו') (ה) הבעלות על הקרקע (ו) ערך הקרקע (ז) תשתיות (מים, ביוב וחשמל) (ח) דרכים ומצב התחבורה (ט) אמצעי תקשורת (י) בניינים ציבוריים (י"א) התושבים (על-פי מין, גיל, הכנסה, תעסוקה) (י"ב) משאבים קיימים (אוצרות טבע, כלכלה, כוח אדם) (י"ג) כל עניין אחר בעל נגיעה לתכנית.

על פי סעיף 4 בחוק, חובות שר הפנים, הממונה על ביצוע החוק (סמכויות שהועברו, על-פי צו מס' 418 מ-1971, לקצין מטה לענייני פנים בממשל הצבאי) כוללות (א) תיאום השימוש בתכנון כל הקרקעות בממלכה על הצד הטוב ביותר לקידום טובת הכלל; (ב) הבטחת תכנון כל הקרקעות בתיאום עם תכנית התכנון הכלכלית והממשלתית; (ג) להבטיח שהתכנון של כל הערים והכפרים יהיה מתואם עם המדיניות החברתית של הממשלה והפיתוח והקידום בחברה; (ד) לפקח על הוועדה לתכנון ערים המקומית והמחוזית וועדות התכנון המשותפות לערים (הצו הישראלי איחד את כל אלה תחת מועצת התכנון העליונה), וכן להבטיח כי כל הגופים האלה פועלים בהתאם לחוק.

תכנית ההרחבה של התנחלות מעלה אדומים אינה מקיימת אף אחת מדרישות אלה, ככל שהדבר נוגע לסביבה הפלסטינית. זאת משום שהיא לוקחת כמובן מאליו כי האזור או הסביבה הטבעיים של ההתנחלות הן ישראל המורחבת, כלומר ההתנחלויות האחרות וישראל גופא. היישובים הפלסטיניים ותושביהם זרים להתנחלות ונתפשים, על כן, כלא-רלוונטיים לתכנית.

כל זאת תוך הפרה בוטה וקיצונית של המשפט הבינלאומי, ובכלל זה של האיסור על אפליה בין בני אדם בשל מוצאם.

ניתוק דרך רמאללה – בית-לחם[114]

הדרך בין צפון הגדה המערבית ודרומה עברה, מסורתית, במזרח ירושלים. עם הטלת הסגר הכללי על השטחים, החל מ-1991, ניתקה ישראל את הדרך הזו,

---

113. **החוק לתכנון ערים, כפרים ובניינים** (מס' 79) לשנת 1966.

114. על כך ר' למשל: פרופ' יוברט לו יון מהפקולטה לארכיטקטורה בטכניון ואדריכל שמואל גרואג, **חוות דעת של מומחים**, צורפה (כנספח ח') לעתירה ב**בג"צ הרחבת מעלה אדומים**, ס' ג'.

והפלסטינים נאלצים כיום להשתמש בדרך עוקפת, המכונה "ואדי א-נאר. דרך זו עוברת מבית סאחור, דרך אבו דיס וחיזמא, לרמאללה. על-פי תכנית ההרחבה תעבור דרך זו בתוך ההתנחלות, דבר שמשמעותו המעשית היא סגירת הדרך בפני פלסטינים, והחמרת הניתוק בין צפון הגדה ודרומה שיצרה מדיניות הסגר הישראלית.

ג. המטרה הפוליטית: התנחלות מעלה אדומים כחלק מ"מטרופולין ירושלים"

על-פי עיריית מעלה אדומים,

> היעד המדיני בהקמת העיר היה ישוב האזור המזרחי של בירת ישראל המשתרע על ציר ירושלים-יריחו.[115]

כבר ב-1974, בהחלטה על הקמתו של אזור התעשייה, שקדם להתנחלות עצמה,

> הקו המנחה היה מציאת פתרון למצוקת שטחי התעשיה בירושלים והסביבה, שטחים שהלכו והתמעטו.[116]

על פי אותו מקור, רוב תושבי התנחלות מעלה אדומים עובדים בירושלים,[117] והתנחלות קשורה, אפוא, בטבורה לירושלים.

תכנית ההרחבה מהווה חלק ממגמה זו, שעוגנה ב"תכנית אב" שערך מכון ירושלים לחקר ישראל, המכונה "מטרופולין ירושלים — תכנית אב ותכנית פיתוח" ב-1994.[118] תכנית המטרופולין, שהוכנה עבור משרד הפנים, משרד הבינוי והשיכון, מינהל מקרקעי ישראל ועיריית ירושלים, מתווה קווי פיתוח לאזור ירושלים עד שנת 2010.[119]

[חמור מכך — במצב הנוכחי, בו שטחי ההתנחלויות סגורים בפני הפלסטינים, נהפכו ה"שירותים האזוריים" שחזתה "תכנית המטרופולין" לשירותים ליהודים בלבד].

לתכנית "מטרופולין ירושלים" אין כל מעמד רשמי, אך הקשר בין תכנית ההרחבה לתכנית "מטרופולין ירושלים" הוא גלוי ומוצהר: אדריכל תכנית ההרחבה, שלמה אהרונסון, הציג אותה כך ביום עיון מטעם סניף ירושלים של אגודת האדריכלים ומתכנני ערים בעניין תכנית "מטרופולין ירושלים.[120]

תכנית "מטרופולין ירושלים" רואה בהתנחלות מעלה אדומים חלק מ"גלעין המטרופולין" של ירושלים.[121] התכנית חוזה גידול של 285% לאוכלוסיית התנחלות מעלה אדומים מ-1994 עד 2010, מ-17,000 ל-60,000. זאת בניגוד לגידול של 17.1% בלבד, כלומר גידול טבעי גרידא, לאוכלוסייה הפלסטינית באזור.[122] במלים אחרות, המשך תנופת ההתנחלות נתפש כמובן מאליו, בעוד התכנית מתעלמת מהתפתחויות אפשריות שישפיעו על גודל האוכלוסייה הפלסטינית, כגון יישום הסכמי אוסלו בנוגע לאיחוד משפחות ולשיבת פליטי 1967 לגדה.

תכנית "מטרופולין ירושלים" קובעת כי המתחם המערבי של ההתנחלות, המקביל לתכנית ההרחבה, "יפותח כאזור משולב של מגורים ומלונאות, מוקדי מסחר ושירותים אזוריים."[123] מספר ניכר של שימושים אזוריים בתכנית ההרחבה, שהוזכרו לעיל, אכן שולבו בתכנית ההרחבה כנגזרת ממגמה זו בתכנית "מטרופולין ירושלים." אזור המלונות המוצע בתכנית ההרחבה מתואר, בחוברת למשקיעים, כ"מעלה ירושלים." בחוברת זה מצוין במפורש כי מתחם המלונות שעתיד להיבנות במעלה אדומים יוכל לספק מענה, בין השאר, לצרכי צליינים נוצרים שמגיעים לירושלים ומחפשים לינה לא יקרה

---

115. **מעלה אדומים: פרופיל העיר *1998***, ע' 4.

116. **שם**, ע' 8.

117. **שם**, ע' 9.

118. מכון ירושלים לחקר ישראל, **מטרופולין ירושלים - תכנית אב ותכנית פיתוח**, ירושלים, המכון, תשנ"ה-1994 [להלן: **מטרופולין ירושלים**].

119. יצוין כי בניגוד ל**תכנית ההרחבה**, מצהירים מתכנני "מטרופולין ירושלים" כי תכניתם נועדה לשרת את כל תושבי האזור, יהודים וערבים. אולם בהתחשב בעובדה כי בפורומים שתכננו את ה"מטרופולין" היו חברים רק יהודים (תשעה-עשר חברים בוועדת ההיגוי ושלושים ושלושה חברים בצוותי התכנון), בלי אף פלסטיני אחד, מדובר ביומרה תמוהה, אם לא מתנשאת.

120. יום העיון נערך ב-2.7.97 במוזיאון ארצות המקרא בירושלים.

121. **מטרופולין ירושלים**, ע' 20.

122. **שם**, ע' 185.

123. **שם**, ע' 189.

בסביבות העיר, נופשים ותיירים ישראלים, ותיירים שמבקשים לשלב שהות במדבר יהודה במהלך ביקורם בישראל.[124] החוברת, אם כן, מצהירה במפורש על כך שמעלה אדומים נותנת שירותים לירושלים ופותרת את בעיות מצוקת המלונות בעיר. כלומר, התנחלות בשטח כבוש משרתת את צורכי האוכלוסייה האזרחית של הכובש, בניגוד להוראות המשפט הבינלאומי.

האדריכלים לו יון וגרואג מסבירים, בחוות הדעת שהוגשה לבג"צ, כי ההקצאה בתכנית ההרחבה, של 773 דונם ל"מלונאות ומגורים מיוחדים", 277 דונם ל"מרכז בטיחות והצלה אזורי ומרכז תחזוקה", ו-393 דונם ל"מסחר ושירותים אזוריים", חורגת פי עשרה ויותר מהדרוש לצורכי אוכלוסיית ההתנחלות.

בהתייחסם לשטח שהוקצה ל"שירותי דרך," למשל, כותבים המומחים:

> השטח שניתן בתכנית 420.4 לשירותי דרך בהיקף של 364 דונם אינו סביר בהתייחס לצרכי האוכלוסיה הקיימת במעלה אדומים. מתחם שירותי דרך המשרת, כמפורט בתקנון, תחנות דלק ומסעדות ואזור שינוע, צריך להיות בגודל מקסימלי של של כ-30 דונם... הסבר אפשרי לגודל זה ניתן למצוא בדרישה בתכנית מטרופולין ירושלים מפה 121/ב למיקום טרמינל באזור זה.[125]

שני המומחים קובעים:

> אין סיבה תכנונית לכך כי צרכיה של ירושלים ימצאו את פתרונם במסגרת מעלה אדומים.[126]

הסיבה לנדיבות זו בהקצאת שטחים אכן איננה תכנונית אלא פוליטית. היא נועדה לשרת את המגמה המוצהרת של "תכנית מטרופולין ירושלים", החוזה,

> חיבור במעלה אדומים, גבעת זאב, גוש עציון וביתר לירושלים ולפרוזדור ירושלים תוך יצירת זיקה המשכית (גם לאורך דרכים), עם אוכלוסייה יהודית במחוז ירושלים.[127]

מטרתה של תכנית ההרחבה, כמו גם של הקמתה והרחבתה הנמשכת של התנחלות מעלה אדומים בכלל, היא, אפוא, הרחבת תחומה הריבוני של מדינת ישראל להתנחלויות שבאזור ירושלים. לשם השגת מטרה זו, נוספת אל חקיקת הסיפוח הישראלית בנייה מאסיווית בשטח, המתבצעת על בסיס תכנון מגויס ועל חשבון שיקולים תכנוניים אמיתיים.

אך בראש ובראשונה מושגת מטרה זו על חשבון זכויות האדם של תושבי היישובים הפלסטיניים בסביבה והציבור הפלסטיני בכלל, ותוך הפרת הוראות המשפט הבינלאומי שנועדו להגן על זכויות אלה. על הכובש נאסר לפעול משיקולים חיצוניים למצב באזור הכבוש עצמו; כלומר, הוא מוגבל לשיקוליו הצבאיים או אלה הקשורים לטובת האוכלוסייה בשטח הכבוש.[128]

ב**בג"צ אגודת המורים** הסביר זאת השופט (כתוארו אז) ברק:

> אין המפקד הצבאי רשאי לשקול את האינטרסים הלאומיים, הכלכליים, הסוציאליים של מדינתו שלו, עד כמה שאין בהם השלכה על האינטרס הביטחוני שלו באזור או על האינטרס של האוכלוסייה המקומית.[129]

ברור שפיתוח בהתנחלות מעלה אדומים, הנמצאת בשטח כבוש, הבא לשרת במקום את האוכלוסייה המקומית את אוכלוסיית ירושלים, פרוזדור ירושלים או כל אינטרס פוליטי, כלכלי או אחר של מדינת ישראל הוא בבחינת עבירה ברורה על איסור זה. זאת מעבר להוראות אחרות של המשפט הבינלאומי שנסקרו לעיל, המופרות ברגל גסה.

רק מערכת "חוקית" חריגה, המשלבת סיפוח-תוך-המשך-כיבוש והפרדה-תוך-אפליה, כמו זו שיצרה החקיקה הישראלית, יכולה לאפשר הקמת עיר בלב אזור פלסטיני ועל קרקע ציבורית פלסטינית, תוך התעלמות מוחלטת מהפלסטינים, והקצאת שטחים נרחבים לשירותים "אזוריים" שהשימוש בהם אסור על תושבי האזור הפלסטינים, והמיועדים כולם לצורכי אוכלוסיית הכובש.

---

124. Ma'aleh Yerushalayim

125. לו יון וגרואג, **חוות דעת של מומחים**. ס' ד.

126. **שם**.

127. **מטרופולין ירושלים**, ע' 12.

128. על כך ר' למשל, Antonio Cassese, Powers and Duties of an Occupant in Relation to Land and Natural Resources, in Emma Playfair (ed), *International Law and Administration of Occupied Territories*. Oxford, Clarendon, 1992, pp. 419-457. לדיון רחב יותר בסוגיה זו ר' **בצלם**, **ההתנחלות בשטחים כהפרת זכויות אדם: היבטים משפטיים ועקרוניים**, מארס 1997.

129. עמ' 794-795.

מסקנות

דו"ח זה תיאר, באמצעות הדוגמא של התנחלות מעלה אדומים, את האופן בו מיישבת ישראל את אוכלוסייתה בשטח שנכבש על-ידיה. במעשה זה מנצלת המדינה כובשת את מצב הכיבוש — מצב בו האוכלוסייה המקומית חסרת אונים ונתונה כולה לחסדי הצבא הכובש — על מנת לקדם מטרות פוליטיות.

ממשלות ישראל ניצלו מצב זה עד תומו, תוך סילוק כל מכשול שעמד בדרכה. היכן שעמד החוק הירדני לרועץ — שינו אותו הצווים הצבאיים. היכן שנדרשה התייחסות שווה בין בני אדם — הופרדו ישראלים מפלסטינים, והתנחלויות ישראליות מיישובים פלסטינים, באמצעות משחקי מלים בחקיקה הצבאית. כך נוצרה מערכת של הפרדה-תוך-אפליה על פי חוק, שספק אם יש לה אח ורע מאז בוטל משטר האפרטהייד בדרום-אפריקה.

בכל אלה אבדה עמדתה של הקהילה הבינלאומית. ישראל התייחסה להוראות המשפט הבינלאומי לא כאל היתרים ואיסורים מחייבים, אלא כאל מטרדים או מכשולים שיש לעקפם על מנת להשיג מטרות פוליטיות, גם אם התוצאה היא פגיעה באזרחים חסרי ישע, האסורה בתכלית במשפט הבינלאומי.

כך פועלת ישראל כאילו המשפט הבינלאומי מתיר סיפוח שטחים כבושים כל עוד הפעולה נקראת "משפט המובלעות" ולא "סיפוח"; מתיר אפליה קיצונית בין בני אדם כל עוד אין שימוש במלה "אפליה"; מתיר גזילת אדמות מבעליהן כל עוד מכנים זאת "הכרזה כאדמות מדינה"; מתיר גירוש שבטים בדווים מאזורי המחייה שלהם, תוך הריסת אורח חייהם בן אלפי השנים, בעילה שאלה אינם, במובנו הצר של החוק, "בני רשות במקרקעין"; ומתיר הטלת איסור על ציבור פלסטיני שלם להיכנס לאדמתו.

אלא שהמשפט הבינלאומי נועד להגן על בני אדם ולא על נוסחאות מילוליות. הקמתה והרחבתה של התנחלות מעלה אדומים נעשו תוך סיפוח, אפליה קיצונית, גזילת אדמות, גירוש הבדווים והרס אורח חייהם, ואיסור גורף על ציבור שלם להיכנס לאדמתו. כל אלה מפירים שורה ארוכה של הסכמים בינלאומיים להם שותפה ישראל ושאותם התחייבה לקיים.

גם אם ניתן להטיל אחריות מסוימת על אותם ישראלים שבחרו להתגורר בהתנחלות מעלה אדומים או בהתנחלות אחרת, הרי רבים מאלה פעלו תוך קבלת הסבר השלטונות כי מדובר במעשה חוקי ונכון. מי שאינו יכול להסתתר מאחורי הסבר כזה הם השלטונות עצמם. שרי הממשלות השונות, חברי הכנסת ומפקדי הצבא מנהלים זה עשרות שנים מדיניות מודעת של ניצול כוחה של ישראל וחולשת הפלסטינים, על מנת להשתלט על קרקעות בגדה המערבית. אין ספק כי האחריות לשורה הארוכה של הפרות המשפט הבינלאומי, שנמנו בדו"ח זה, חלה בראש וראשונה עליהם.

אחריות כבדה לא פחות חלה על שופטי בג"צ, אשר העניקו למעשה ההתנחלות ולהליכי ההפקעה, הסיפוח והאפליה שנלוו אליו, אצטלה של הגינות וחוקיות. זאת, לכאורה, לא רק בדין המקומי אלא גם על פי המשפט הבינלאומי. שופטי בג"צ הצהירו לא אחת הצהרות כלליות המבטאות נכוחה את לשונן ורוחן של הוראות המשפט הבינלאומי הנוגע למצב של כיבוש. אך ככל הנוגע להחלטות מעשיות, בחרו השופטים לקבל כפשוטה חקיקה ישראלית נרחבת שכל תכליתה לאפשר השתלטות על קרקעות של פלסטינים לצורך הקמת התנחלויות, ולהפריד-תוך-אפליה בין ההתנחלויות ויושביהן לבי הפלסטינים. שופטי בג"צ בחרו להתעלם בפסיקותיהם מתכלית פסולה זו, שהיא ידועה לכול, ולעתים אף מוצהרת. זאת בעוד יישום נכון של הוראות המשפט הבינלאומי היה מתבטא בפסיקה כי חקיקה כזו אסורה על הכובש. גם אם אין אולי בכוחו של בית-משפט לעמוד מול ממשלה נחרצת בדעתה, יכול היה בג"צ לפחות להצביע על חוסר החוקיות הבוטה בצעדיה, ולשלול מהם לגיטימיות משפטית.

הודעות פיתוח:

בנוסף לסכום שיוצע עבור הקרקע ישלם הזוכה במכרז את הוצאות הפיתוח הרשומות מעלה ישירות לחברת ערים חברה לפיתוח עירוני בע"מ, תוך 45 יום ממועד הודעת המינהל על הזכיה במכרז. סכום הוצאות הפיתוח צמוד למדד הבניה לחודש 5/98 ושפורסם ב-15.6.98 ויעודכן בהתאם למועד האחרון הידוע במועד התשלום.

מינהל מקרקעי ישראל שומר לעצמו את הזכות לקבל כל הצעה שהיא או לדחות את כל ההצעות לרכות הנבוהה ביותר.

את חוברת המכרז ניתן לרכוש החל מיום 7.9.98 כנגד קבלה אשר תומצא בבנק הדואר בגין השלום של 250 ש"ח מזומן בלבד (כולל מע"מ) לחשבון מס' 0-24180-0 לפקודת מינהל מקרקעי ישראל, לכל חוברת, במשרדי מינהל מקרקעי ישראל, רחוב יפו 216 (קומה 6), ירושלים, טל' 02-5318888, בימים ובשעות העבודה המקובלים.

לכל הצעה יש לצרף פקדון בערבות בנקאית או המחאה בנקאית על סך 25,000 ש"ח.

המועד האחרון להגשת ההצעות למכרז הוא בתאריך 18.10.98 בשעה 12.00 בצהרים.

הצעה שלא תומצא בתיבת המכרז בכתובת הרשומה לעיל, ביום ובשעה האמורים - מסיבה כלשהי - לא תדון.

פירסום זה הינו לידיעה כללית בלבד, ואין באמור בו כדי לחייב את המינהל בכל צורה שהיא, לא מבחינת תוכנו ולא לגבי המועדים הנזכרים בו. התנאים המחייבים הם אלה אשר יופיעו בחוברת המכרז על כל נספחיה.

הממונה על הרכוש
הממשלתי והנכסים ביו"ש

ערים חב' לפיתוח
עירוני בע"מ

הזמנה לקבלת הצעות לחכירת מגרש לבניית 24 יח"ד בשכונת הקחרוס - מעלה אדומים

מברז מספר יש/166/98

המינהל האזרחי הממונה על הרכוש הממשלתי באיו"ש (להלן: המינהל), מזמין בזה הצעות לחתימה על חוזה פיתוח ל-3 שנים שבעקבותיו יחתם חוזה חכירה ל-49 שנים עם אופציה להארכה לעוד 49 שנים, בנין השטח שפרטיו בעת פרסום המכרז הם כדלהלן:

מגרש מספר	שטח במ"ר בערך	שטח לבניה במ"ר	מס' יח"ד	הוצאות פיתוח בש"ח	גובה פקדון בש"ח
1	5,509	4,520	24	1,542,491	120,000

בהתאם לתב"ע הנ/1/420 יעוד המגרש הינו בנייה למגורים 24 יח"ד סה"כ.

המגרש מחולק ל-4 מגרשי משנה כאשר בכל מגרש ניתן לבנות 6 יח"ד בשטח של 880 מ"ר, 250 מ"ר שטחי שירות.

בנוסף לסכום שיוצע עבור הקרקע ישלם הזוכה בהכרז את הוצאות הפיתוח הרשומות מעלה ישירות לערים הח' לפיתוח עירוני בע"מ, סכום זה צמוד למדד תשומות הבנייה לחודש יוני 98 (שפורסם בתאריך 15.7.98) ויעודכן בהתאם למדד הידוע ביום התשלום בפועל.

המינהל שומר לעצמו את הזכות לקבל כל הצעה שהיא או לדחות את כל ההצעות לרכות הגבוהה ביותר.

את חוברת המכרז ניתן לרכוש החל מיום 07/09/98 בחברת ערים החברה לפיתוח עירוני בע"מ, רח' הנביאים 31 בית ארלדן (קומה ד') ירושלים טל' 02-6233588, כנגד קבלה אשר תומצא בבנק הדואר בגין תשלום של 250 ש"ח מזומן בלבד (כולל מע"מ) לחשבון מס' 0-24180-0 לפקודת מינהל מקרקעי ישראל, לכל חוברת. את ההצעות למכרז ניתן להגיש במינהל האזרחי הממונה על הרכוש הנכוש והממשלתי, בניין המינהל האזרחי, ת.ד. 43 בית אל, טל' 02-9977346 ובפקס 02-9977786, בימים א'-ה' בין השעות 09:00-13:00.

לכל הצעה יש לצרף פקדון בערבות בנקאית או המחאה בנקאית בסכום המצויין בטבלה לעיל.

המועד האחרון להגשת ההצעות למכרז הוא בתאריך 18/10/98 בשעה 12.00 בצהרים.

הצעה שלא תימצא בתיבת המכרז בכתובת הרשומה לעיל, ביום ובשעה האמורים - מסיבה כלשהי - לא תדון.

פירסום זה הינו לידיעה כללית בלבד, ואין באמור בו כדי לחייב את המינהל בכל צורה שהיא, לא מבחינת תוכנו ולא לגבי המועדים הנזכרים בו. התנאים המחייבים הם אלה אשר יופיעו בחוברת המכרז על כל נספחיה.

מינהל מקרקעי ישראל
מחוז ירושלים

ערים חב' לפיתוח
עירוני בע"מ

הזמנה לקבלת הצעות לחכירת 2 מגרשים לבניה למגורים (סה"כ 36) בשכונה צפונית - בקרית מלאכי

מכרז מספר ים/154/98

מינהל מקרקעי ישראל (להלן: "המינהל"), מזמין בזה הצעות לחתימה על חוזה פיתוח ל-3 שנים שבעקבותיו יתחם חוזה חכירה ל-49 שנים עם אופציה להארכה לעוד 49 שנים, בנין השטח שפרטיו בעת פרסום המכרז הם כדלהלן:

מגרש מספר	שטח במ"ר בערך	שטח לבניה במ"ר	מס' יח"ד	הוצאות פיתוח בש"ח	גובה פקדון בש"ח
5	2,030	1,610	18	767,132	90,000
6	1,860	1,610	18	709,177	90,000

על מגרשים אלה חלה תב"ע 5/103/03/8 (להלן התב"ע). בהתאם לתב"ע ניתן לבנות בכל אחד מהמגרשים הנ"ל כמפורט בטבלה לעיל, ובכפוף לתב"ע ונספחיה.

בכל מקרה של העדר אפשרות לממש את זכויות הבניה המירבית המוגדרות בתב"ע אם בשל מגבלות התב"ע ואם בשל הנחיות שינתנו ע"י העיריה ו/או יועדות התכנון והבניה, יחולו החוראות המגבילות יותר והזכה במכרז לא יוכל לבוא למיתחל מקרקעי ישראל בכל טענה או תביעה כל שהיא.

בנוסף לסכום שיוצע עבור הקרקע ישלמו הזוכים בהכרז:

א. הוצאות פיתוח הרשומות מעלה, ישירות לערים חברה לפיתוח עירוני בע"מ (להלן: "החברה"), סכומים אלה צמודים למדד תשומות הבנייה לחודש מאי 98 (שפורסם 16.6.98) ויעודכנו בהתאם למדד האחרון הידוע במועד התשלום והכל כמפורט בהסכם לביצוע התשתית המצורף כנספח ז.

ב. אגרות והיטלים לעיריית קרית מלאכי כמפורט בנספח ט.

לידיעת משתתפי המכרז:

1. במגרשים קיימים עמודי תאורה, קווי חשמל, קווי טלפון, קווי ביוב, ותאי ביקורת ויהיה עליו לפנותם על חשבונו. ולא יבוא בטענה ו/או בתביעה כלשהי כלפי המינהל.
2. הוועדה המקומית תדרוש השארת מעבר ציבורי ברוחב 2 מטר בין מגרש 5 למגרש 44, הכל כמפורט במכתב הוועדה המקומית המצורף כנספח י ולא יבוא על כך בטענה ו/או בתביעה כלשהי כלפי המינהל.

מינהל מקרקעי ישראל שומר לעצמו את הזכות לקבל כל הצעה שהיא או לדחות את כל ההצעות לרכות הנבוהה ביותר.

את חוברת המכרז ניתן לרכוש החל מיום 07/09/98 כנגד קבלה אשר תומצא בבנק הדואר בגין תשלום של 250 ש"ח מזומן בלבד (כולל מע"מ) לחשבון מס' 0-24180-0 לפקודת מינהל מקרקעי ישראל, לכל חוברת, במשרדי מינהל מקרקעי ישראל, רחוב יפו 216 (קומה 6) ירושלים, טל' 02-5318888, בימים ובשעות העבודה המקובלים.

לכל הצעה יש לצרף פקדון בערבות בנקאית או המחאה בנקאית בסכום המצויין בטבלה לעיל.

המועד האחרון להגשת ההצעות למכרז הוא בתאריך 25/10/98 בשעה 12.00 בצהרים.

הצעה אשר לא תימצא בתיבת המכרז בכתובת הרשומה לעיל ביום ובשעה האמורים - מסיבה כלשהי - לא תדון.

פירסום זה הינו לידיעה כללית בלבד, ואין באמור בו כדי לחייב את המינהל בכל צורה שהיא, לא מבחינת תוכנו ולא לגבי המועדים הנזכרים בו. התנאים המחייבים הם אלה אשר יופיעו בחוברת המכרז על כל נספחיה.

יש לנו מה לשפר לך
כתובתנו באינטרנט: http://www.mmi.gov.il

נספח 2

מפת תכנית ההרחבה של מעלה אדומים

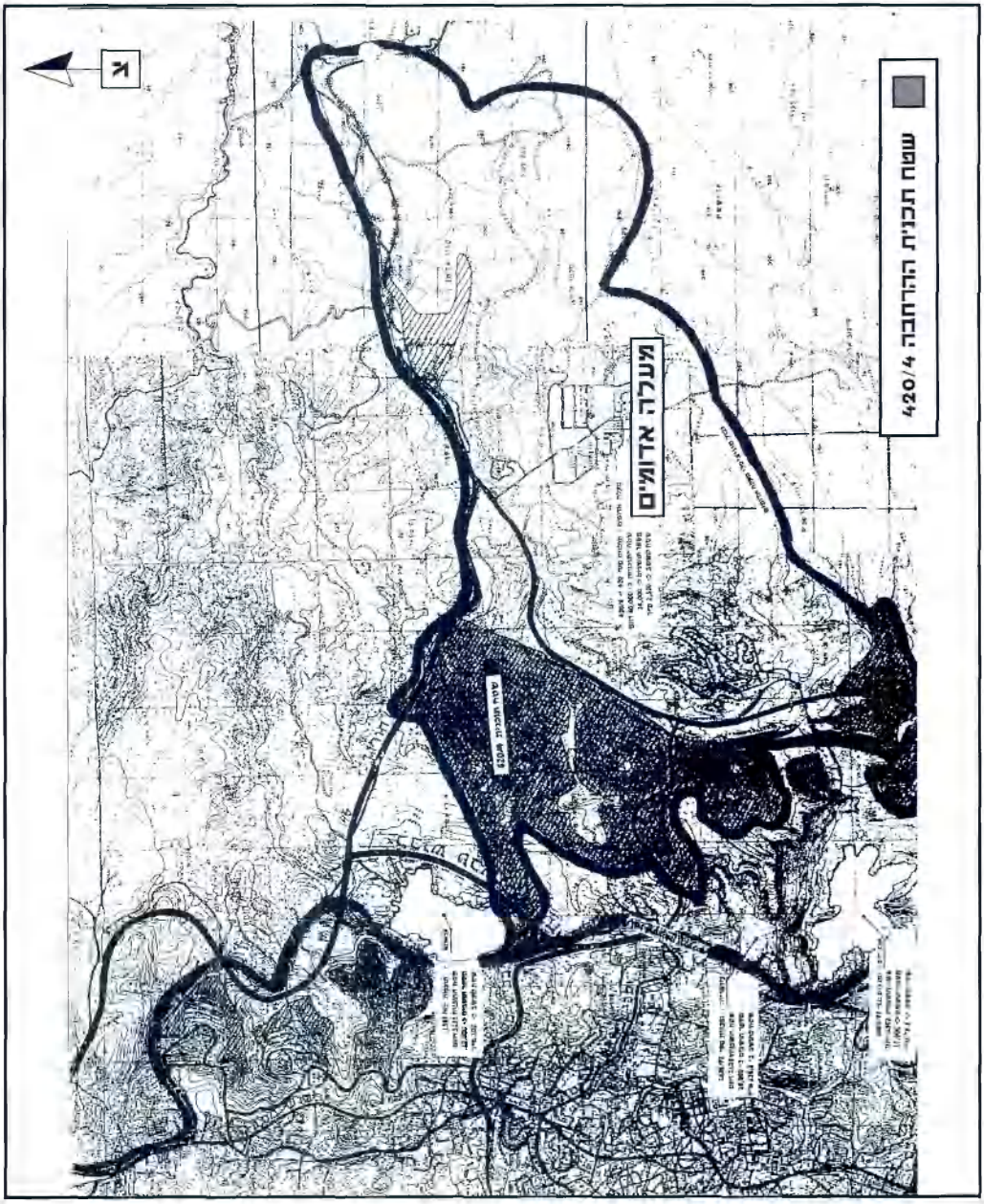

תגובת המינהל האזרחי

-1-

צבא הגנה לישראל
ד.צבאי 01482
טלפון: 02-9977018
פקס: 02-9977339
פ.צ - 64
ג' באייר התשנ"ט
19 באפריל 99

לכבוד
ארגון בצלם
רח' עמק רפאים 43
ירושלים 93141

הנדון : **תגובה לדו"ח בנושא מעלה אדומים**

ראשית עלי לציין כי הדו"ח שהוכן כנראה מהווה תרגיל "עוקף בג"צ", מכיוון שהוגש בג"צ (3125/98) בנושא על ידי אותם האנשים שמופיעים בדו"ח והועלו אותן הטענות. לכן לא אתייחס לטענות פרטניות אלא רק במישור העקרוני. תשובות תימסרנה לבית המשפט העליון אשר יקבע בעניין.

הדו"ח מגמתי ואינו אובייקטיבי כפי שמנסים ארגון בצלם להציג אותו, מלא בסתירות פנימיות, טענות סותרות וטענות בלתי מבוססות. האנשים ש"חקרו" והתראיינו אינם אנשי מקצוע הם לא מכירים את ההיסטוריה המקצועית החקיקה של האזור ולכן מרבית הטענות מבוססות על מידע מוטעה ומטעה.

מעלה אדומים הוקמה על שטח לא מיושב, זאת על פי תצלומי אויר, ולא בוצע סילוק של בתים או תושבים לטובת הקמת הישוב. לא ניתן על פי הדו"ח להצביע על השפעה שלילית כלשהי כתוצאה מהקמת מעלה אדומים ופיתוחה למעט טענות כלליות שאין להם כל בסיס.

השימוש בדו"ח במונח "אדמות הכפר..." מהווה דוגמה לניסיון להטעות. המונח מהווה, מונח מקצועי תכנוני. מדובר בתחומים הפיסקאליים של הכפרים לא תחום הכפר ולא אדמות שהם בבעלות הכפר. החלוקה הזו בוצעה עוד בתקופת המנדט הבריטי כחלוקה כללית של האיזור, אין לחלוקה הפיסקאלית כל השפעה על הזכויות בקרקע. מדובר בחלוקה אדמיניסטרטיבית בלבד.

<u>פיתוח ואפשרויות עתידיות לפיתוח לתושבים הפלסטיניים</u>

מצורפת בזאת מפה עם סימון שטח C,B,A וסימון תוכניות המתאר של האזור ענטא, אל עיזריה, אבו - דיס, סוורחה - שרקיה, שיח סעד). ניתן לראות בבירור כי קיימות עתודות קרקע נרחבות עבור הכפרים באזור קרקעות המאפשרות התפתחות רחבה לתווך הארוך. כיום, הרשות הפלסטינאית אחראית לפיתוח בשטחי A ו- B וניתן להבחין כי קיימות קרקעות רבות בשטחים שניתן לפתח או על פי שיקול הרשות להרחיב את תוכניות המתאר.

הנתונים אודות האוכלוסיה בטבלה מס1 (של הדו"ח) הינה הוכחה נוספת לחוסר המקצועיות של ארגון בצלם בתחום המחקר.

להלן נתונים מדויקים:

שם הישוב	מספר התושבים על פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הפלסטיינית	שטח תוכנית מתאר	הזרבות פנויות בשטח B מעבר לתוכנית מתאר	סה"כ
ענתא	3,173 (ולא 12,000!)	1,156 דונם	377 דונם	1533 דונם
אל עזריה - אבו דיס	אל עזריה - 10,491 (ולא 18,000) אבו - דיס- 7332 (ולא 12,000)	2373 דונם (לא 2133) 1233 דונם (לא 1302)	3894 דונם	7500 דונם
סווחרה שרקיה שיח סעד	3010 852	1089 דונם 579 דונם	5482 דונם	7150 דונם
סה"כ	24,852 נ'	6430 דונם	9753 דונם	סה"כ שטח: 16183

ניתן להבחין על פי המפה כי אל- עיזיריה, אבו - דיס, סווחרה שרקיה ושיח סעד מהווים רצף טרטוריאלי של שטח B. דבר שמאפשר לרשות הפלסטינית לפתח בלא הגבלות מהצד הישראלי. בטבלה שלעיל לא ציינתי את כמות הקרקעות שנמצאת בשטח C ואינן בבעלות המדינה מדובר בעוד כ- 12,000 דונם שניתן לעשות בהם שימוש.

ברצוני להזכיר כי כיום הרשות הפלסטינאית אחראית על האוכלוסיה והיא הקובעת לגבי מספר התושבים. חוסר הדיוק מעלה בסימן שאלה את הנתונים המוצגים בדו"ח.

חקלאות, תעסוקה ותעשיה

איזור מעלה אדומים, הוא שטח מדברי, אין השטח מתאים לעיבודים חקלאיים ובודאי אין בו בכדי לפרנס משפחה. החקלאות העיקרית שמתקיימת באזור היא מרעה. הקמת מעלה אדומים ואיזור תעשיה מישור אדומים יצרו מאות קומות תעסוקה עבור תושבי האיזור הפלסטינים. קודם 67 איזור יהודה ושומרון היה מבחינה תעשייתית נכשל ביותר וישראל לאחר 1967 פתחה את המחסומים הכלכליים לטובת האוכלוסייה הפלסטינאית ברחבי האיזור. לא הייתה כל בקשה להקמת איזור תעשיה באיזור אבו - דיס - אל - עיזריה.

-3-

ארגון "בצלם" מציג בדו"ח לא אובייקטיבי ולא מקצועי, שמטרתו ברור לעקוף את בית המשפט העליון, נתונים לא מבוססים נתונים שאין להם כל תימוכין מקצועית למעט עדויות מפוקפקות של אנשים ש"טוענים" לבעלות. מן הראוי כי ארגון שמכבד את עצמו יבצע עבודה מקצועית תוך חשיפת אמת. פעם נוספת מוכיח "בצלם" כי אינו מסוגל להציג את התמונה האמיתית את הנתונים האמיתיים ואת מצוקתם האמיתית של האוכלוסייה אותה הארגון מתיימר לייצג.

פיסר לרנר, סרן
דובר וקצין עניות הציבור

נספח א' - מפת תחומי תוכנית מתאר.

הבהרה

הנתונים לגבי מספר האוכלוסייה בכפרים ענאתא, אל עיזרייה ואבו דיס, שלקוחים מחוות הדעת האדריכלית שצורפה לבג"צ הרחבת מעלה אדומים, מבוססים על מאמרה של עמירה הס ב**הארץ** מיום 2.5.97. מדובר בנתוני 1993, שנמסרו מהמוכתרים ומהמועצות המקומיות של הכפרים (ויש לקחת בחשבון את הגידול הטבעי במספר האוכלוסין מאז).

יצוין כי הלשכה הפלסטינית לסטטיסטיקה מסרה ל**בצלם**, ביום 7.7.99, נתונים שונים מאלו שמביא דובר המינהל האזרחי בתגובתו, בשמה (ר' להלן, נספח מס' 3).

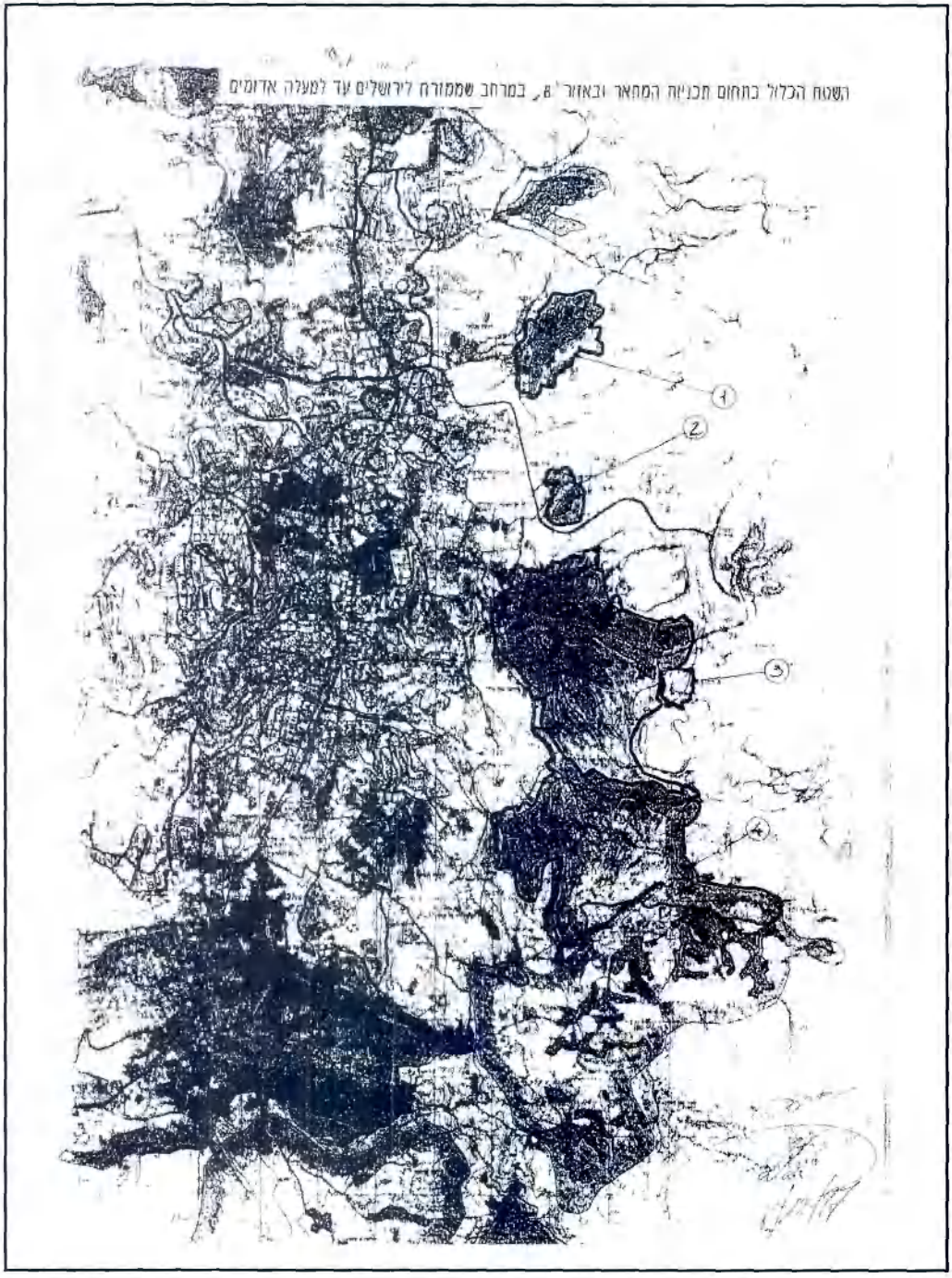

הערת **בצלם**: לצערנו לא הצלחנו לקבל מהמינהל האזרחי מפה באיכות טובה יותר.

נספח 3

נתוני הלשכה הפלסטינית לסטטיסטיקה

07/07 '99 WED 12:16 FAX 972 2 9986343 P C B S 001

Palestinian Central Bureau of Statistics
Al-Bireh Office
P.O. Box 1647 Ramallah
Palestine

الجهاز المركزي للاحصاء الفلسطيني
مكتب البيرة
ص.ب. 1647 رام الله
فلسطين

FAX COVER SHEET صفحة غلاف فاكس

Page # 1 of 1 صفحة # 1 من

Date: 07-07-1999 التاريخ Time: 12:06 الساعة: Ref: 07/1999 الإشارة:

To: Ms. Naema

Betselem

Jerusalem - Palestine

Fax: 5610756 فاكس:

From: Lauy Shehadeh
Director, Public Relations and Users Services Departmentt

Palestinian Central Bureau of Statistics

FAX: 972 2 2986343 فاكس:

INFO. ONLY ☐ للإطلاع REPLY REQ. ☐ مطلوب الرد FOR COMM. ☐ للتعليق URGENT ☐ مستعجل

MESSAGE: الرسالة:

Subject: Information Request.

Dear Ms. Naema,

Thank you for contacting PCBS. please find below the requested information:

Locality Name	Population
Anata	7130
Abu Dis	8975
Al- Eisriya	12893

Includes population counted during the period of 10-21 12/1997. Does not include uncounted population estimates according to post enumeration survey and population estimates for those parts of Jerusalem annexed by Israel in 1967.

Source: Palestinian Central Bureau of Statistics, 1999. Population, Housing, and Establishments Census 1997

Best regards,

AUTHORIZED BY Laoy Shehadeh أمر الإرسال
DIRECTORATE /DEPARTMENT PRD الإدارة /الدائرة
SIGNATURE التوقيع

DIFFICULTIES?: PLEASE CALL 972 2 2986340 في حال عدم نجاح الإرسال، يرجى الإتصال على
Field Work Directorate (Only) 972 2 2951101 972 2 2952796 الادارة العامة للعمل الميداني (فقط)
E-MAIL ADDRESS diwan@pcbs.pna.org URL http://www.pcbs.org

c:\winword\templates\Fax-E\fcm.doc(06/06/1999 5:55 AM)